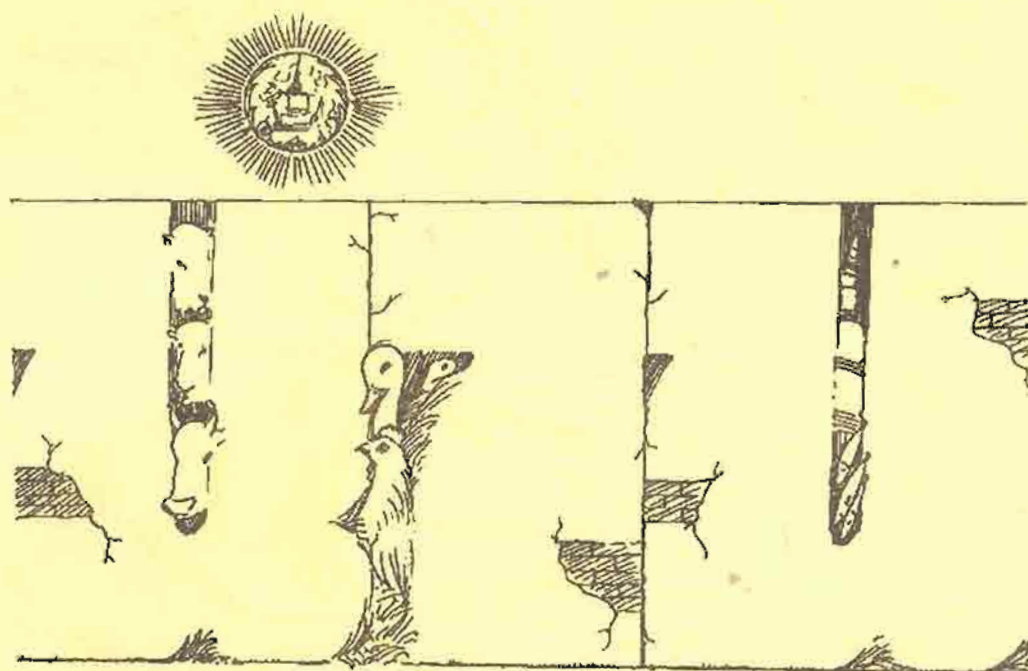

องค์กรประชาชนและศักยภาพในการพัฒนาแรงงาน

ภาคการเกษตรในชุมชน

รศ.ดร.ดุชนิ

โยเทดา

ผศ.ดร.อ๋อมเดื่อน

อุดมณี

ดร.ยุทธนา

ไชยสุภา

ฉบับวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (อภว)

กุมภาพันธ์ 2545

ISBN 974 - 9613 - 61 - 9

องค์กรประชาชนและศักยภาพในการพัฒนาแรงงาน ภาคการเกษตรในชุมชน

รศ.ดร.ดุสิต

โยธธดา

ผศ.ดร.อ้อมไฉน

อติพน

ดร.ยพนา

ไชยกุล

สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
โครงการวิจัยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
กุมภาพันธ์ 2545

ISBN 974 - 9613 - 61 - 9

คำนำ

เอกสารเรื่อง องค์กรประชาชนและศักยภาพในการพัฒนาแรงงานภาคการเกษตรในชุมชน เป็นรายงานการศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะและทักษะของกลุ่มเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จใน จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง โครงการระบบการถ่ายทอดทางสังคมเพื่อการพัฒนาคุณ ลักษณะและทักษะแก่แรงงานภาคการเกษตร การศึกษาครั้งนี้สำเร็จได้ด้วยความร่วมมือของหลาย ฝ่ายคือ ข้าราชการชั้นสูงในจังหวัดน่าน และผู้นำและสมาชิกกลุ่มเกษตรกร ตามรายชื่อที่ปรากฏใน ภาคผนวก คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

คณะผู้วิจัย

กุมภาพันธ์ 2545

สารบัญ

	หน้า
หลักการและเหตุผล	1
วัตถุประสงค์	2
งานวิจัยและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง	2
ความหมายของผู้นำ	2
ประเภทของผู้นำทางการเกษตร	2
รูปแบบของความเป็นผู้นำทางการเกษตร	3
คุณสมบัติของผู้นำทางการเกษตร	3
บทบาทของผู้นำทางการเกษตร	4
งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้นำทางการเกษตร	4
องค์กรประชาชนในจังหวัดน่าน	6
นิยามศัพท์	6
วิธีการวิจัย	7
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	7
ขั้นตอนการวิจัย	7
ผลการศึกษา	8
ตอนที่ 1 คุณลักษณะและทักษะของผู้นำตามความคิดของผู้ร่วมงาน	8
ลักษณะของผู้นำกลุ่มเกษตรกรในความคิดของผู้ร่วมงาน	8
ทักษะของผู้นำกลุ่มเกษตรกรตามความคิดของผู้ร่วมงาน	9
ตอนที่ 2 ศักยภาพของกลุ่มกับความสำเร็จของกลุ่ม	15
กลุ่มเกษตรยั่งยืน	15
กลุ่มพืชผลและการแปรรูป	24
กลุ่มมะขามหวาน	24
กลุ่มแปรรูปมะไฟจีน	27
กลุ่มอนุรักษ์พันธุ์ปลา	31
กลุ่มหม่อนเลี้ยงไหมและชาใบหม่อน	35
กลุ่มผู้เลี้ยงสุกร	38

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
กลุ่มเลี้ยงวัว	39
กลุ่มแม่บ้านแปรรูปเนื้อสัตว์	43
บทสรุป	45
เอกสารอ้างอิง	47
ภาคผนวก	49
ก. แบบสัมภาษณ์เจาะลึกผู้นำกลุ่มเกษตรกร	50
ข. แบบสัมภาษณ์เกษตรกรเกี่ยวกับผู้นำของเขา	56
ค. กลุ่มองค์กรประชาชนในจังหวัดน่าน	60
ง. ผลการจัดลำดับคุณลักษณะและทักษะที่เด่นชัด	78
จ. กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์	81

องค์กรประชาชนและศักยภาพในการพัฒนาแรงงานภาคการเกษตรในชุมชน

หลักการและเหตุผล

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย จัดทำรายงานเรื่อง แนวทางการพัฒนากำลังคน เพื่อรองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมในระยะยาว มีข้อสรุปว่า “โครงสร้างการผลิตของไทยกับโครงสร้างของผู้จบการศึกษาเพื่อเข้าสู่ตลาดแรงงานยังขาดความสมดุลอยู่มาก” “สิ่งที่น่าเป็นห่วงคือ ภาคเกษตรที่ส่วนใหญ่ต้องการแรงงานที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า แต่มีอุปทานที่จบการศึกษาตั้งแต่มัธยมศึกษาหรือสูงกว่า ถ้าบุคคลเหล่านี้ไม่ยินดีจะทำงานภาคการเกษตรก็ต้องมีการขาดแรงงานภาคการเกษตร” ข้อเสนอแนะจากรายงานฉบับนี้กล่าวว่า “ในช่วงเวลาอันใกล้นี้จะต้องเพิ่มศักยภาพในการฝึกอบรมของทั้งองค์กรของรัฐและเอกชน” “ภาคเกษตรซึ่งเป็นภาค ที่ดูดซับแรงงาน ที่สำคัญที่สุดประมาณครึ่งหนึ่งของแรงงานทั้งหมดต้องปรับปรุงการผลิตให้ดีขึ้น เพื่อจูงใจให้คนรุ่นใหม่มาทำเกษตรมากขึ้น สถาบันการศึกษาต้องปลูกฝังผู้เรียนให้ออกมาประกอบอาชีพส่วนตัว เน้นการเรียนรู้ที่มีการปฏิบัติเชื่อมโยงกับการทำการเกษตรอย่างจริงจัง โดยเน้นให้เห็นถึงวิถีชีวิตในภาคการเกษตรที่ทำให้มีชีวิตดำรงอยู่ได้อย่างพอเพียงไม่เดือดร้อน ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน” (TDRI, 2541)

ผู้ที่เป็นเกษตรกรต้องมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อการพัฒนาคุณภาพการทำงานและคุณภาพชีวิตด้านอื่นๆ จากการศึกษาข้อมูลในประเทศอินเดียพบว่า เกษตรกรพอใจที่จะเรียนรู้และรับข่าวสารข้อมูลจากเกษตรกรกันเองโดยตรง มากกว่าชอบฟังข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมในระดับหมู่บ้าน (Feder and Slade, 1985 อ้างถึงในวิฑูรย์ ปัญญากุล, 2544) ในประเทศไทย พบว่า แหล่งข้อมูลที่เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับเรื่องเกี่ยวกับเทคโนโลยีใหม่ ก็คือ จากเกษตรกรด้วยกันเองมากกว่าแหล่งข้อมูลจากเจ้าหน้าที่การเกษตรหรือครู (Grandstaff and Grandstaff, 1986 อ้างถึงในวิฑูรย์ ปัญญากุล, 2544) ข้อมูลข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่า การถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตรในกลุ่มเกษตรกรมีความสำคัญและควรมีการพัฒนาให้เกษตรกรมีคุณลักษณะและทักษะในการเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ ให้แก่เกษตรกรที่ทำอาชีพเดียวกัน

การศึกษากลุ่มเกษตรกรในแง่ของศักยภาพในการพัฒนาแรงงานภาคการเกษตรมีน้อยมาก งานวิจัยส่วนนี้เน้นศึกษากลุ่มเกษตรกรที่มีความเข้มแข็ง เพื่อให้เข้าใจถึงความสามารถของกลุ่มในการพัฒนาให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ด้านการเกษตร เพื่อเป็นพื้นฐานของการสร้างหรือพัฒนากลุ่มเกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ ในจังหวัดน่าน

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อศึกษาคุณลักษณะและทักษะของผู้นำกลุ่มเกษตรกรดีเด่นด้านพืชผล ปศุสัตว์ อนุรักษ์ ัตตว์น้ำ เกษตรยั่งยืน และการแปรรูปผลผลิตในจังหวัดน่าน
- 2) เพื่อศึกษาศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรในการพัฒนาแรงงานภาคการเกษตรในชุมชน

งานวิจัยและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของผู้นำ

นิพนธ์ อุทก. (2535 : 9 ; อ้างอิงมาจาก Burby. 1972 : 43-46) ผู้นำคือ บุคคลที่สามารถชักจูงให้คนอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ โดยทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตัวเอง มีความสามารถช่วยคลี่คลายความตึงเครียดต่างๆ และสามารถนำกลุ่มให้บรรลุถึงจุดหมายที่ตั้งไว้

สุพัตรา สุภาพ (2536: 49) กล่าวว่า ผู้นำ คือผู้ที่มีลักษณะพิเศษ บุคคลหนึ่งที่มีความสามารถมีอิทธิพลในการดำเนินงานหรือปฏิบัติงานเหนือบุคคลอื่นหรือกลุ่มอื่น โดยใช้การติดต่อสื่อสารเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2540: 4) กล่าวว่า ผู้นำคือ บุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกัน โดยที่ว่าจะเป็นการอยู่รวมกันก็ตามหรือทำการร่วมกันก็ตาม ให้พากันไปด้วยดีสู่จุดหมายที่ตั้งใจ

ประเวศ วะสี (2540: 10) ผู้นำคือ ผู้ที่สามารถก่อให้เกิดสังคมมีจุดหมายร่วมกันและรวมพลังกันปฏิบัติให้ประสบผลสำเร็จตามจุดหมาย

จากคำจำกัดความดังกล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ผู้นำ หมายถึงบุคคลที่สามารถจูงใจให้ผู้อื่นหรือกลุ่มที่มีจุดหมายร่วมกันปฏิบัติให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

ประเภทของผู้นำทางการเกษตร

ผู้นำทางการเกษตรแบ่งเป็น 2 ประเภท (นที ขลิบทอง, 2536: 373-374) ดังนี้

1. ผู้นำทางการเกษตรแบบไม่เป็นทางการ เป็นบุคคลในท้องถิ่นที่ได้รับการยอมรับ หรือได้รับเลือกให้เป็นผู้นำทางการเกษตรในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งตามความสามารถของบุคคลผู้นั้น และความต้องการของบุคคลในท้องถิ่น แบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะคือ

1.1 ผู้นำทางการเกษตรที่เกิดจากความรู้ความสามารถของบุคคลผู้นั้นเอง และได้ทำประโยชน์ให้กับส่วนรวมในท้องถิ่น

1.2 ผู้นำทางการเกษตรที่ได้รับการส่งเสริม หรือแต่งตั้งขึ้นมาโดยอิทธิพลของบุคคลภายนอก เช่น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรให้เป็นผู้ประสานงานทางการเกษตรของท้องถิ่น

1.3 ผู้นำทางการเกษตรที่เกิดจากบุคคลนั้นๆ ตั้งตัวเป็นผู้มีอิทธิพล เช่น ผู้มีอิทธิพลทางการเงิน หรือทางด้านการตลาด ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการเกษตรโดยตรง แต่จะมีอิทธิพลทำให้เกษตรกรเชื่อถือ ค่อยตามหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่บุคคลเหล่านั้นต้องการ

2. ผู้นำทางการเกษตรแบบเป็นทางการ เป็นผู้นำทางการเกษตรที่มีตำแหน่งหน้าที่ได้รับผิดชอบในการปฏิบัติงานด้านการเกษตรอย่างชัดเจน แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะคือ

2.1 ผู้นำทางการเกษตรที่มีผลต่อการพัฒนาการเกษตร หรือเกษตรกรโดยตรง เช่น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เป็นต้น

2.2 ผู้นำทางการเกษตรที่ได้รับการแต่งตั้งจากทางราชการให้เป็นผู้นำท้องถิ่น และมีผลทางการเกษตร หรือเกษตรกรโดยอ้อม เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู พัฒนาการ เป็นต้น

2.3 ผู้นำทางการเกษตรที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นประธานของสถาบันทางการเกษตร ที่จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย เช่น ประธานสหกรณ์การเกษตร ประธานกลุ่มเกษตรกร เป็นต้น

รูปแบบของความเป็นผู้นำทางการเกษตร

นที ขลิบทอง (2536: 374) ได้กล่าวถึงพฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลที่เป็นผู้นำทางการเกษตรที่เรียกว่า แบบของความเป็นผู้นำทางการเกษตร ดังนี้

1. ความเป็นผู้นำทางการเกษตรด้านความคิด ได้แก่ บุคคลที่มีอิทธิพลต่อการชักจูงใจให้เกษตรกรเชื่อถือ ศรัทธา เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

2. ความเป็นผู้นำทางการเกษตรด้านกิจกรรม ได้แก่ บุคคลที่ได้รับการยอมรับว่ามีความรู้ความสามารถด้านการเกษตร

งานวิจัยเรื่องนี้ศึกษาเฉพาะผู้นำทางการเกษตรแบบไม่เป็นทางการ และเป็นผู้นำของกลุ่มที่ประสบความสำเร็จด้านการเกษตร

คุณสมบัติของผู้นำทางการเกษตร

คุณสมบัติของผู้นำทางการเกษตร อาจพิจารณาจากสภาพและบทบาทหน้าที่ ตลอดจนความสำคัญของผู้นำทางการเกษตร ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท (นที ขลิบทอง, 2536: 386) ดังนี้

1. คุณสมบัติทั่วไป คุณสมบัติในด้านความเป็นผู้นำที่ต้องการสำหรับผู้นำทางการเกษตรได้แก่ มีการศึกษาสูง มีความรับผิดชอบต่อการทำงาน มีความซื่อสัตย์ เสียสละ รักษาระเบียบวินัย เข้มแข็งอดทน รู้จักคิดอย่างมีเหตุผล เชื่อมั่นในตนเองและผู้อื่น มีความคิดสร้างสรรค์เป็นที่รู้จักยอมรับของคนในท้องถิ่น มีมนุษยสัมพันธ์ดี สามารถประสานงาน ควบคุมงาน ติดตามและบริการ มีความกระตือรือร้น และกล้าที่จะตัดสินใจในการทำงานอย่างมีเหตุผล

2. คุณสมบัติเฉพาะ บุคคลที่จะเป็นผู้นำทางเกษตรได้ดีควรมีความรู้ความสามารถทางการเกษตรจนเป็นที่ยอมรับของเกษตรกรอื่นในท้องถิ่น สามารถช่วยเหลือให้คำแนะนำหรือตัดสินใจในการแก้ปัญหาให้แก่เกษตรกรในท้องถิ่นได้ ขณะเดียวกัน ผู้นำทางเกษตรต้องเป็นผู้รับการส่งเสริมที่ดีมีคุณภาพ พร้อมกับการเป็นผู้ถ่ายทอดเผยแพร่สิ่งที่ตนเองได้รับแก่เกษตรกรรายอื่นอย่างมีประสิทธิภาพ งานวิจัยเรื่องนี้ศึกษาคุณสมบัติทั่วไปและคุณสมบัติในอาชีพการเกษตรของผู้นำกลุ่มเกษตรกร

บทบาทของผู้นำทางเกษตร

บทบาทของผู้นำทางเกษตรสามารถแบ่งออกเป็น 3 ด้าน (นที ขลิบทอง, 2536) ดังนี้

1. บทบาทในการพัฒนาด้านการผลิต ได้แก่ (1) เป็นผู้สนับสนุนการผลิต (2) เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ และ(3) เป็นผู้เสาะสละและช่วยเหลือราชการ
2. บทบาทในการบริการข่าวสารการเกษตร ได้แก่ (1) เป็นผู้คอยรับข่าวสาร (2) เป็นผู้รวบรวมและวิเคราะห์ข่าวสาร และ(3)เป็นผู้ถ่ายทอดข่าวสาร
3. บทบาททางด้านการตลาด ได้แก่ (1) ช่วยดำเนินงานให้มีการรวมกลุ่มเกษตรกร (2) ช่วยเหลือด้านระบบการตลาด รวมถึงการบรรจุและขนส่งผลิตผล

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้นำทางเกษตร

จากการประมวลผลงานวิจัยในต่างประเทศพบผลของคุณลักษณะของผู้นำชุมชนดังนี้ สตอกดิลล์ (Stogdill, 1974: 247-251) สํารวจงานวิจัยเกี่ยวกับความเป็นผู้นำชุมชนพบว่า ผู้นำมีคุณสมบัติเหนือกว่าสมาชิกในด้านสติปัญญา เป็นที่พึ่งพาของผู้อื่นในการปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมและฐานะทางสังคม และเสนอแนะว่า ผู้นำควรมีลักษณะเหนือสมาชิกในด้านการสมาคมกับผู้อื่น การรู้วิธีการทำงานให้สำเร็จ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความเข้าใจและตื่นตัวต่อสถานการณ์ การให้ความร่วมมือต่อชุมชน ความถนัดในงาน ความสนใจของสมาชิกในกลุ่ม และความสามารถในการใช้ถ้อยคำจูงใจหรือโน้มน้าวใจผู้อื่น และในการประชุมสัมมนาของกรมการเศรษฐกิจแห่งเอเชียและตะวันออกไกล เรื่อง บทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาชนบทของประเทศแถบเอเชียและตะวันออกไกล พบว่า ผู้นำท้องถิ่นควรมีความเชื่อมั่นในตนเอง ผู้นำรักการทำงานร่วมกับทุกคน ผู้นำชอบทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี ชอบเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ มีความตั้งใจทำงานเพื่อส่วนรวม มีคุณธรรมจริยธรรม เชื่อถือได้ ให้เกียรติยกย่องผู้อื่น เป็นมิตรที่ดีกับทุกคน พร้อมทั้งจะรับฟังเหตุผลและปรึกษาหารือกับผู้อื่นในปัญหาสำคัญๆ ของท้องถิ่น (กรมการฝึกหัดครู, 2528: 28) จากผลงานวิจัยข้างต้น พอสรุปได้ว่าคุณลักษณะของผู้นำชุมชนในต่างประเทศ มีคุณลักษณะที่สำคัญดังนี้ ผู้นำเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติการใช้เหตุผลทางปัญญาที่ดี เป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง ซื่อสัตย์ ชอบทำงานร่วมกับคนอื่น ชอบเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ มีคุณธรรมจริยธรรมและรับฟังเหตุผล และปรึกษาหารือกับผู้อื่นซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ

โกเบิล (Goble : 1972) และฮิล (Hill :1958)

จากการประมวลผลงานวิจัยในประเทศพบผลของคุณลักษณะของผู้นำชุมชนดังนี้

พทยา สายหนู (2510) ได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะผู้นำท้องถิ่นในเขตพัฒนาภาคใต้ พบว่า ความเข้มแข็งเอาจริงเอาจัง และความรับผิดชอบเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาต่างๆ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความมุ่งมั่นในการพัฒนา และความซื่อสัตย์สุจริต เป็นองค์ประกอบที่เสริมให้ได้รับการยอมรับนับถือจากชาวบ้านมากขึ้น จุฬารัตน์ วัฒนะ และเอมอร อังสุรัตน์ (2538) ได้ศึกษาถึงภาวะความเป็นผู้นำของประธานกลุ่มเกษตรกรที่มีผลต่อการพัฒนา กิจกรรมของกลุ่ม โดยศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดนครปฐม ซึ่งจากการศึกษาพบว่าตามบทบาทที่เป็นจริงนั้นประธานกลุ่มเกษตรกรของกลุ่มประสบความสำเร็จมีความรับผิดชอบ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นมากกว่ากลุ่มไม่ประสบผลสำเร็จ ส่วนบทบาทที่คาดหวังสำหรับประธานกลุ่มเกษตรกร พบว่า ในกลุ่มประสบความสำเร็จคาดหวังในเรื่องความรับผิดชอบ ความคิดสร้างสรรค์ การมีมนุษยสัมพันธ์ และการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นมากกว่ากลุ่มที่ไม่ประสบผลสำเร็จ ส่วนการมีมนุษยสัมพันธ์และการมีคุณธรรมตามบทบาทที่เป็นจริงทั้ง 2 กลุ่มไม่แตกต่างกัน และการมีคุณธรรมตามบทบาทที่คาดหวังไม่แตกต่างกันเช่นกัน สมชัย รักวิจิตร (2514: 11) ได้สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับความเป็นผู้นำหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยพบว่า ผู้นำมักเป็นผู้ได้รับการศึกษาดี มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม มีความมั่นใจในตนเอง มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ มีมนุษยสัมพันธ์ มีความคิดริเริ่มและกล้าเสี่ยงทดลองหาสิ่งแปลกใหม่ และมีความมุ่งมั่นในการที่จะพัฒนาหมู่บ้านให้ก้าวหน้า ทองคุณ หงส์พันธุ์ (2522: 25-49) ได้วิจัยเพื่อจัดรูปแบบยุทธวิธีการฝึกอบรมผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาชนบท พบว่า คุณลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนของผู้นำท้องถิ่น ได้แก่ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ การพัฒนาชุมชนและแหล่งที่จะให้ความช่วยเหลือชุมชน เป็นผู้นำในหมู่บ้าน ชี้อตรงต่อหน้าที่ มีจิตมุ่งมั่นที่จะพัฒนา ยอมรับวิพากษ์การแผนใหม่ เชื่อมมั่นในตนเอง จงรักภักดีต่อสถาบันผู้นำ มีเจตคติแบบประชาธิปไตย และมีความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำในหมู่บ้าน ปณิตดา เผือกพันธ์ (2535: 23-41) ศึกษาผู้นำท้องถิ่นอีสานกับเครือข่ายความสัมพันธ์ โดยศึกษาเฉพาะกรณีก้านันสตรี พบว่า ปัจจัยที่เกื้อหนุนบทบาทและสถานภาพของผู้นำ ด้านปัจจัยเชิงบุคลิกภาพที่ทำให้ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านคือ ทำงานเสียสละให้กับชุมชน พุดจริง ทำจริง อ่อนน้อมถ่อมตน มีจิตวิทยาในการพูด มีความตั้งใจที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้านให้ดีขึ้น ตลอดจนมีความสัมพันธ์อันดีกับหน่วยงานภายนอกชุมชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ นาถ พันธมนาวิน (2518: 81-83) ศึกษาความแตกต่างระหว่างผู้นำทางการเกษตรและผู้ที่มีใช้ผู้นำ ในเรื่องแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ พฤติกรรมกล้าเสี่ยง และพฤติกรรมเผยแพร่ พบว่า ผู้นำทางการเกษตรมีความสนใจรับฟังข่าวสาร มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ ความกล้าเสี่ยงในสถานการณ์ที่อาศัยความชำนาญ พฤติกรรมเผยแพร่ ความสุขุมรอบคอบ และการปรับตัวมากกว่าผู้ที่มีใช้ผู้นำ จุลพงศ์ คมกฤต (2536: 138-141) ศึกษาคุณลักษณะทาง

จิตใจของบรรพบุรุษชาวบ้าน โดยศึกษารายการณิเทศกรรมที่ดำเนินการเกษตรกรรมทางเลือกของ ผู้ใหญ่วิบูลย์ เข็มเฉลิม พบว่า มีกระบวนการคิดวิเคราะห์เป็นระบบ รู้จักควบคุมตนเอง ชอบสันโดษ ให้ความร่วมมือร่วมใจในการทำงาน มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ กล้าเสี่ยงอย่างมีเหตุผล เชื่ออำนาจภายในตน นอกจากนี้ยังมีพฤติกรรมการติดตามข่าวสาร และความสัมพันธ์ทางสังคม

จากผลงานวิจัยข้างต้น พอสรุปได้ว่าคุณลักษณะพื้นฐานของผู้นำชุมชนในสังคมไทย โดยเฉพาะผู้นำทางการเกษตรได้แก่ การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความเข้มแข็งเอาจริงเอ้างง ซื่อสัตย์ มีมนุษยสัมพันธ์ มีความรับผิดชอบ เสียสละเป็นต้น

องค์กรประชาชนในจังหวัดน่าน

การศึกษาของทีมวิจัยประชาคมจังหวัดน่าน (2540) แบ่งกลุ่มประชาชนในจังหวัดน่านออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มอัครเมืองน่านและเครือข่าย ในกลุ่มนี้มีองค์กรทางบ้านที่มีผลงานโดดเด่น 5 กลุ่ม คือ กลุ่มเครือข่ายเกษตรยั่งยืน กลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์ชุมชน กลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ กลุ่มเครือข่ายธุรกิจชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอัครเมืองน่าน มีแผนงานหลัก 6 แผนงานคือ ด้านการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรชีวภาพและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ด้านการเกษตรพัฒนา ด้านการพัฒนาอาชีพ ด้านการป้องกันโรคเอดส์ ด้านศิลปวัฒนธรรม และด้านการเผยแพร่ศาสนาและจริยธรรม กลุ่มที่ไม่ได้เป็นเครือข่ายของกลุ่มอัครเมืองน่าน ประกอบด้วย กลุ่มสหกรณ์ มูลนิธิ ชมรม สมาคม กลุ่มอาสาสมัคร ฯลฯ และมีการรวบรวมกลุ่ม/องค์กร ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมน่านได้ถึง 404 กลุ่ม (ภาคผนวก)

นิยามศัพท์

องค์กรประชาชนหรือองค์กรชุมชน (People's organization) หมายถึง กลุ่มไม่เป็นทางการที่มีความสนใจร่วมกัน รวมกลุ่มกันในห้องถิ่น ในงานวิจัยเรื่องนี้ศึกษาเฉพาะองค์กรชุมชนด้านการเกษตร

กลุ่มเกษตรกร หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร รวมตัวกันด้วยความสมัครใจ โดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน

ศักยภาพของกลุ่มเกษตรกร หมายถึง ความสามารถของบุคคล และของกลุ่ม ในการนำกลุ่มไปสู่เป้าหมายร่วมกัน

คุณลักษณะ หมายถึง ลักษณะทางจิตใจของบุคคลที่แสดงออกให้เห็นได้ทางพฤติกรรม เช่น ความซื่อสัตย์ ความอดทน ความเป็นคนเปิดเผย ความกล้าแสดงออก คุณลักษณะของบุคคลเป็นสิ่งที่ต้องได้รับการปลูกฝังอบรมจากสถาบันทางสังคม เช่น ครอบครัว สถานศึกษา คุณลักษณะที่งานวิจัยนี้สนใจได้แก่คุณลักษณะที่เกษตรกรควรต้องมีเพื่อจะสามารถทำการเกษตรให้ประสบความสำเร็จได้

ทักษะของเกษตรกร หมายถึง ความแคล่วคล่อง ความเชี่ยวชาญ ความชำนาญและความสามารถด้านต่าง ๆ ของเกษตรกร ที่มีผลต่อการประสบความสำเร็จในการเกษตร เป็นทักษะที่ควรทำการส่งเสริมแก่เด็กและเยาวชนในครอบครัว สถานศึกษาและส่งเสริมแก่เกษตรกรในชุมชน

วิธีการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย

1. กลุ่มเกษตรกรดีเด่น 10 กลุ่ม เก็บข้อมูลจาก

1.1 ผู้นำกลุ่มเกษตรกรดีเด่นด้านพืชผล ปศุสัตว์ อนุรักษ์สัตว์น้ำ และเกษตรยั่งยืน จำนวน 10 คน จำแนกเป็น ผู้นำเกษตรกรกลุ่มพืชผลและแปรรูป 3 คน กลุ่มปศุสัตว์และแปรรูป 3 คน อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ 2 คน และเกษตรยั่งยืน 2 คน คัดเลือกโดยใช้เกณฑ์ดังนี้ 1) เป็นกลุ่มเกษตรกรที่มีผลงานอย่างต่อเนื่อง เป็นที่ประจักษ์ของจังหวัดน่าน 2) มีบทบาทและการมีส่วนร่วมของสมาชิกต่อกลุ่ม 3) มีความสามารถในการบริหารและจัดการกลุ่ม 4) มีความมั่นคงของกลุ่ม

1.2 ผู้ร่วมงานของกลุ่มเกษตรกรดีเด่น จำนวน 2 – 4 คนต่อกลุ่ม จำนวนรวม 30 คน จำแนกดังนี้ กลุ่มเกษตรกรด้านเกษตรยั่งยืน ตำบลป่าแลวหลวง อำเภอสันติสุข 4 คน ตำบลเมืองจันทน์ อำเภอกู่เพียง 3 คน กลุ่มมะไฟจีน ตำบลนาเหลียง อำเภอเวียงสา 3 คน กลุ่มมะขามหวาน อำเภอนาน้อย 3 คน กลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและชาเขียวใบหม่อน อำเภอแม่จริม 3 คน กลุ่มแปรรูปเนื้อสัตว์ อำเภอท่าวังผา 4 คน กลุ่มอนุรักษ์พันธุ์ปลาที่วัดดอนแก้ว อำเภอท่าวังผา 1 คน กลุ่มอนุรักษ์พันธุ์ปลาที่หาดผาชน ตำบลเมืองจันทน์ อำเภอกู่เพียง 2 คน กลุ่มเลี้ยงวัว บ้านน้ำครก 3 คน กลุ่มเลี้ยงหมู อำเภอสันติสุข 4 คน

2. ตัวแทนกลุ่มเกษตรกรจากทุกอำเภอที่มีผลิตภัณฑ์ของกลุ่มและนำมาแสดงในงานหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ระหว่างวันที่ 10 – 12 สิงหาคม 2544 จำนวน 115 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์ผู้ร่วมงานของกลุ่มเกษตรกรที่มีผลิตภัณฑ์มาแสดงระหว่างวันที่ 10 – 12 สิงหาคม 2544 มีเนื้อหาประกอบด้วย คุณลักษณะและทักษะของผู้นำกลุ่มเกษตรกร (ภาคผนวก)

2. แบบสัมภาษณ์เจาะลึกผู้นำและผู้ร่วมงานของกลุ่มเกษตรกร ด้านลักษณะทางกายภาพของพื้นที่การเปลี่ยนแปลงของชุมชน การผลิต ผลผลิต การตลาด ผู้มีและการเรียนรู้ภายในกลุ่ม (ภาคผนวก)

ขั้นตอนการวิจัย

ผู้วิจัยเริ่มต้นจากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นในจังหวัดน่าน โดยศึกษาจากเอกสารและเชิงวิทยากร ที่เคยทำวิจัยในจังหวัดน่าน คือ นางสาวฐิตยาภรณ์ กิจวรรณ จากกระทรวงเกษตร

และสหกรณ์ และอาจารย์จากสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล จังหวัดน่าน คือ อาจารย์ชาติชาย โยเหลา มาให้ความรู้เกี่ยวกับภูมิประเทศ จุดเด่น จุดด้อยของการเกษตรในจังหวัดน่าน และกลุ่มเกษตรกรที่เข้มแข็งในจังหวัดน่าน

ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามปลายเปิด เพื่อทดลองใช้เก็บข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะและทักษะของผู้นำ และเครือข่ายการทำงานของกลุ่มเกษตรกร โดยเก็บข้อมูลระหว่างวันที่ 9-11 กรกฎาคม 2544

ผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์ผู้ร่วมงานของกลุ่มเกษตรกร เกี่ยวกับคุณลักษณะและทักษะของผู้นำกลุ่มเกษตรกร โดยเก็บข้อมูลระหว่างวันที่ 10-12 สิงหาคม 2544

ผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้นำกลุ่มเกษตรกรดีเด่นและผู้ร่วมงาน ในพื้นที่อำเภอสันติสุข กิ่งอำเภอภูเพียง อำเภอนาน้อย อำเภอท่าวังผา อำเภอแม่จริม และอำเภอเมือง ระหว่างวันที่ 8-12 ตุลาคม 2544

ผู้วิจัยวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยกับชุมชนในจังหวัดน่าน ระหว่างวันที่ 27-29 พฤศจิกายน 2544 และเก็บข้อมูลเพิ่มเติม

ผลการศึกษา

การนำเสนอผลมีตามลำดับดังนี้ คือ

- 1) คุณลักษณะและทักษะของผู้นำตามความคิดของผู้ร่วมงาน มีผลสรุป 2 ส่วน คือ บุคลิกลักษณะทั่วไป และความสามารถในอาชีพ
- 2) ศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จของกลุ่มเกษตรยั่งยืน กลุ่มพืชผล กลุ่มแปรรูป กลุ่มอนุรักษ์สัตว์น้ำ และกลุ่มปศุสัตว์

ตอนที่ 1 คุณลักษณะและทักษะของผู้นำตามความคิดของผู้ร่วมงาน

ลักษณะของผู้นำกลุ่มเกษตรกรในความคิดของผู้ร่วมงาน

จากการใช้คำถามปลายเปิดว่า “ผู้นำของท่านมีนิสัยใจคอ การปฏิบัติตน และการปฏิบัติต่อคนอื่นอย่างไร” การวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมจากสมาชิกของกลุ่มเกษตรกร 115 กลุ่ม พอจะสรุปได้เป็นกลุ่มลักษณะเด่น 2 กลุ่ม เรียงลำดับตามปริมาณดังนี้ คือ

กลุ่มที่ 1 เป็นลักษณะเด่นของผู้นำในด้านการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น คือ ผู้นำจะคบกับคนได้ทุกระดับ พุดเก่ง พุดดี เป็นมิตรกับทุกคน ประสานในกลุ่มได้ดี เข้ากับทุกคนได้ เป็นกันเอง ไม่ถือตัว ไม่แบ่งชั้น ชอบผูกมิตร อธิบายดี ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

ผู้นำจะมีความเชื่อเพื่อ เชื่อแผ่ โอบอ้อมอารี มีเมตตา เป็นคนใจดี มีน้ำใจชอบช่วยเหลือผู้อื่นทั้งเรื่องส่วนตัวและการทำงาน ใจกว้าง เสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว จะเห็นได้ว่า เป็นคุณสมบัติในความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ที่มีส่วนร่วมไปด้วย มีเรื่องของการประสานให้พากันไปสู่จุดหมายให้ได้ รวมถึงการประสานคนกับคน และการประสานคนกับสิ่งที่จะทำ

กลุ่มที่ 2 เป็นลักษณะเด่นของผู้นำด้านพื้นฐานนิสัยส่วนตัว ผู้นำจะเป็นคนขยัน อดทน มุมนานะ ทำงานเก่ง สุขุม รอบคอบ ใจคอหนักแน่น ใจเย็น ใจกว้าง ใจนักเลง ซื่อสัตย์ ทัศนวิสัยกว้างไกล หัวไว ใจสู้ รับผิดชอบ ยอมรับความผิดพลาด กล้าเผชิญหน้ากับปัญหา กล้าคิดกล้าทำ มีความคิดสร้างสรรค์ มองการณ์ไกล

ทักษะของผู้นำกลุ่มเกษตรกรตามความคิดของผู้ร่วมงาน

จากการสัมภาษณ์โดยใช้คำถามปลายเปิด “ผู้นำของท่านมีความสามารถพิเศษเกี่ยวกับอาชีพในด้านต่อไปนี้อย่างไร” พบผลดังนี้

การพูด

ข้อมูลที่พบในการศึกษาครั้งนี้ มีดังนี้

พูดจริงใจและเข้าใจ

* พูดให้ผู้อื่นทำตาม พูดแบบให้แนวคิดให้ค่อยๆตาม พูดให้คนอื่นมีความพยายาม มีการพูดโน้มน้าวให้เพื่อนบ้านมาสนใจปลูกพืชชนิดนี้

* พูดโน้มน้าวให้เพื่อนเกษตรพัฒนา

* พูดชักจูงให้คนเข้ามาในกลุ่มได้

* พูดให้คนอื่นเชื่อถือ

* พูดชักชวนลูกค้าได้ดี

* พูดสามารถทำให้ลูกค้าซื้อสินค้าขึ้น พูดให้ลูกค้าเต็มใจจ่ายเงิน

พูดแจ่มแจ้ง

* พูดสอนให้คนเข้าใจได้ดี

* พูดเก่ง ขยันพูด ขยันอธิบาย พูดจาฉะฉาน

* พูดถ่ายทอดความรู้ให้สมาชิกในกลุ่มได้ พูดโดยใช้ข้อมูลประกอบ

* พูดเป็นทำเป็น สามารถพูดแนะนำให้คนอื่นเข้าใจง่าย ๆ

* ทำให้ได้ข้อคิดจากการพูดแล้วนำไปปฏิบัติได้

* พูดแนะนำให้เวลาไปหาหรือได้ดูหมูในคอก

✧ พูดอธิบายได้ดี

พูดผูกมิตร

✧ พูดจาสุภาพ

✧ พูดจาไพเราะ อ่อนหวาน

✧ พูดโดยวางตัวเป็นกลาง ไม่ถือว่าตัวเองเป็นหัวหน้ากลุ่ม

✧ พูดวางตัวเป็นกลางคิดว่าทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันเสมอ

✧ พูดให้ความเป็นกันเองกับสมาชิกในกลุ่ม

จากการสังเคราะห์ พบว่า ผู้นำกลุ่มเกษตรกรในจังหวัดน่านมีลักษณะเด่นด้วยการพูด 3 ด้าน คือ 1) พูดจริงใจและเข้าใจ โดยที่พูดจริงใจ หมายถึง การพูดที่ทำให้ผู้ฟังคล้อยตาม เชื่อถือ ยอมรับ อยากทำตาม ส่วนพูดเข้าใจ หมายถึง พูดแล้วทำให้ผู้อื่นมีความพยายามทำไม่หวั่นกลัวต่ออุปสรรค 2) พูดแจ่มแจ้ง ได้แก่ พูดอธิบายได้เข้าใจชัดเจน การพูดทั้งสองด้านนี้ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) และอดีตนายกรัฐมนตรี อานันท์ ปันยารชุน กล่าวถึงว่าเป็นผู้นำของสังคม (สำนักพิมพ์มติชน, 2542) ด้านสุดท้ายที่ค้นพบคือ 3) พูดผูกมิตร คือ มีลักษณะการพูดที่ทำให้บุคคลอื่นเป็นมิตรด้วย ได้แก่ การพูดสุภาพ ไพเราะ อ่อนหวาน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการมีมนุษยสัมพันธ์ ในแนวพุทธศาสนา กล่าวคือ การมีสังคหวัตถุ 4 ด้าน ปิยวาจา คือ การเจรจาด้วยถ้อยคำอ่อนหวาน อ่อนโยน เป็นความจริง มีประโยชน์ เหมาะสมกับกาลเทศะ และสมานัตตตา คือ เป็นคนเสมอต้นเสมอปลาย ต่อหน้าอย่างไรลับหลังอย่างนั้น วางตัวให้สมฐานะ

การคิด

ข้อมูลที่พบเห็นในการศึกษาค้นคว้า มีดังต่อไปนี้

คิดเห็นปัญหา คิดแก้ปัญหา

✧ คิดแก้ปัญหาพาลูกทีมอยู่รอดได้

✧ คิดแก้ปัญหาโดยจัดตั้งกลุ่มเพราะถูกกดราคา

✧ สามารถคิดแก้ปัญหาของกลุ่มได้ดี

✧ คิดรอบคอบ สุขุม

✧ คิดแก้ปัญหาด้านการตลาด

คิดไกล

✧ ความคิดกว้างไกล

✧ มีความคิดกว้างไกลเพราะศึกษาอยู่ตลอดเวลา

✧ มองการณ์ไกลในเรื่องตลาดสินค้า

✧ คิดก้าวไกล

* คิดว่าอนาคตข้างหน้าผลผลิตจะเป็นอย่างไร

คิดใฝ่สูง

* คิดปรับปรุง

* คิดทำให้ดีที่สุด ให้ได้ผลผลิตที่ดีในอนาคต

คิดสร้างสรรค์

* คิดสร้างสรรค์ได้ดี

* ความคิดเยี่ยมเพราะต้องคิดดัดแปลงลายผ้า

* คิดสร้างสรรค์ชอบดัดแปลง

* คิดสร้างสรรค์ เช่น คิดรูปแบบของผลิตภัณฑ์

* คิดปรับปรุงสินค้าอยู่เสมอ

* คิดสร้างสรรค์สามารถออกกลวดลายผ้าได้

คิดสร้างความรู้

* คิดลองผิดลองถูก ถ้าดีก็จะสอนคนอื่นต่อไป

* การคิดมีเหตุผล

* คิดเป็นทำเป็น คิดทำเองก่อนทำในครอบครัว ไม่พึ่งพาใคร

จากการสังเคราะห์ พบว่า ผู้นำกลุ่มเกษตรกรมีวิธีคิดเด่น 4 ประการ คือ 1) มองเห็นปัญหา และคิด แก้ปัญหา 2) คิดไกล หมายถึง คิดไปข้างหน้า มองเห็นภาพของกิจการในอนาคต 3) คิดใฝ่สูง คือ คิดปรับปรุงให้ดีขึ้น คิดทำให้ดีที่สุด 4) คิดสร้างสรรค์ คือ คิดแปลกไปจากเดิม คิดดัดแปลง คิดรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ และ 5) คิดสร้างความรู้ คือ คิดเป็นทำเป็น คิดลองผิด ลองถูก ถ้าดีก็สอนคนอื่น ต่อไป คิดทำเองก่อนทำในครอบครัว ถ้าดีก็เผยแพร่ คิดมีเหตุผล ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับแนวความคิดของ ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม (2542) ที่กล่าวว่า ผู้นำต้องเป็นผู้มีทัศนคติมุ่งไปข้างหน้า มองหาอนาคตแทนการบ่นถึงอดีต สงวน นิตยารัมภ์พงศ์ (2542) กล่าวถึงผู้นำว่า ต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ ต้องมีความสามารถในการเรียนรู้และขนขวายหาความรู้ต่อ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2542) กล่าวถึง ลักษณะทางปัญญาของผู้นำว่าต้องมองกว้าง คิดไกล ใฝ่สูง

การเขียน มีจุดเด่นคือ เขียนได้ดี เขียนขั้นตอนการทำงานได้ เช่น เขียนขั้นตอนการปลูกมะขามได้
การอ่าน มีจุดเด่นคือ อ่านได้ดี อ่านมาก ศึกษาข้อมูลตลอดเวลา

การแก้ปัญหา

ข้อมูลที่พบในการศึกษาค้างครั้งนี้มีดังต่อไปนี้

มองเห็นปัญหา

๙๙ ควบคุมสวดสวดดูแลตลอดเวลา

หาสาเหตุ

๙๙ มีการรวมกลุ่มกันให้เสนอความคิดเห็น

๙๙ ปรีกษาเกษตรตำบล

๙๙ มีการรวมกลุ่มก่อนการแก้ปัญหา

๙๙ ศึกษาหาความรู้เพื่อการแก้ปัญหา

๙๙ สอบถามจากผู้มีประสบการณ์

๙๙ ปรีกษาสมาชิกในครอบครัว

๙๙ ช่วยกันค้นหาสาเหตุ

๙๙ เล่าสู่กันฟังแล้วปรีกษาหารือ

๙๙ พูดตรง

การตัดสินใจ

๙๙ กล้าตัดสินใจในการแก้ปัญหาได้อย่างดี

๙๙ สรุปข้อคิดเห็นและข้อตกลงของส่วนรวม

๙๙ กล้าตัดสินใจ

๙๙ ยึดเสียงข้างมากของลูกบ้าน

๙๙ ยึดความถูกต้องเป็นหลัก

๙๙ มีความเด็ดขาด

๙๙ กล้าได้กล้าเสีย

มีกระบวนการเรียนรู้จากการแก้ปัญหา

๙๙ หาความรู้ ศึกษาค้นคว้า แล้วนำไปปฏิบัติด้วยตนเอง

การสังเคราะห์ พบว่า ผู้นำกลุ่มเกษตรกรมีจุดเด่น คือ มีความสามารถในการแก้ปัญหาได้ดี และรวดเร็วโดยใช้วิธีการดังนี้ 1) มองเห็นปัญหาจากการดูแลอย่างใกล้ชิด สอดส่องตลอดเวลา 2) หาสาเหตุของปัญหา โดยการศึกษาหาความรู้ โดยการร่วมกันคิด ร่วมกันหาสาเหตุ ปรีกษาผู้รู้ และผู้มีประสบการณ์ 3) การตัดสินใจให้เหตุผล ยึดหลักความถูกต้อง มีความเด็ดขาด กล้าหาญ สรุปข้อคิดเห็นและข้อตกลงของส่วนรวม และ 4) มีการเรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหา

การอยู่ร่วมกับผู้อื่น

ข้อมูลที่พบในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีดังต่อไปนี้

สังคหวัดฤและมนุษยสัมพันธ์

๙๙ ให้ความสนใจเอื้อเฟื้อกับคนอื่น มีมนุษยสัมพันธ์ดี

- * ไม่มีการทะเลาะเบาะแว้ง
- * อภัยภัยอาภรณ์ดี
- * มีน้ำใจ
- * ยิ้มแย้มแจ่มใส เข้าใจกับทุก ๆ คน เป็นที่รักและไว้วางใจของทุกคน
- * เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น
- * เอาใจใส่สมาชิกในกลุ่มอย่างทั่วถึง ไม่ว่าคนเก่งหรือไม่เก่ง รักทุกคนเท่าเทียมกัน
- * เป็นมิตรกับทุกคน ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน
- * เผื่อแผ่เอาใจใส่
- * อยู่ร่วมกับคนอื่นได้ทุกเพศทุกวัย
- * ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี
- * มีความจริงใจ เข้าใจคนรอบข้าง

พรหมวิหาร4

- * รักเพื่อนฝูง
- * รักชาวบ้าน
- * รักเพื่อนรักฝูง
- * ใจดี

เน้นความสัมพันธ์แนวราบ

- * อยู่แบบพี่น้อง
- * มีอะไรก็เรียกประชุมให้สมาชิกทราบ
- * รับฟังความคิดเห็นของคนอื่น
- * ทำตัวเสมอภาคกับคนอื่น
- * ปรึกษานานหรือกับสมาชิกในเรื่องต่าง ๆ ถ้าสมาชิกว่าดีก็จะทำ ถ้าไม่ดีก็ไม่ทำ
- * เอาเสียงข้างมากเป็นหลัก

จากการสังเคราะห์ พบว่า ผู้นำกลุ่มเกษตรกรยึดหลักการอยู่ร่วมกับผู้อื่นตามแนวสังฆัตถ์ 4 ซึ่งประกอบด้วย ทาน ปิยะวาจา อุตถจริยา และสมานัตตตา พรหมวิหาร 4 ด้านเมตตา กรุณา และใช้หลักมนุษยสัมพันธ์ ด้านสื่อสาร ความไว้วางใจ และการเปิดเผยตนเอง และการจัดการกับความขัดแย้ง เน้นความสัมพันธ์ในแนวราบมากกว่าแนวตั้ง

ทักษะด้านการทำงาน

ข้อมูลของทักษะการทำงานที่ศึกษาพบในงานวิจัย มีดังนี้

ทักษะการเป็นผู้นำ

- * บริหารงานดี ไม่บังคับ ไม่เข้มงวดจนเกินไป ค่อยเป็นค่อยไป

- * เป็นผู้นำที่ดีเป็นผู้ติดต่อประสานงานดี
- * สำรว่าว่ามีปัญหาอะไรบ้าง
- * มีการวางแผนดี
- * ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้
- * ไม่มีปัญหากับเพื่อนร่วมงาน

ทักษะด้านการเกษตรอาชีพ

- * สามารถเป็นที่พึ่งของสมาชิกได้
- * ให้คำแนะนำแก่สมาชิกได้
- * สามารถทำการต่อกิ่งลำไยเอง เอาไว้ปลูกโดยไม่ต้องไปซื้อกิ่งพันธุ์เพื่อเป็นการลดต้นทุน
- * รู้เรื่องการแปรรูปผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ
- * สนใจดูแลงานเป็นอย่างดี ไม่ปล่อยให้ผลผลิตเสียหาย
- * ทำได้หลายอย่าง เลี้ยงสัตว์ ทำสวน
- * เรียนรู้จากการกระทำด้วยตนเอง
- * ประสพการณ์เยอะ

คุณลักษณะด้านการทำงาน

- * ขยัน
- * ตั้งใจ
- * คุณลักษณะเรียนรู้ได้เร็วมาก
- * สนใจไปตามได้ ศึกษาจากโทรทัศน์
- * ใจเย็น
- * อดทน
- * รับผิดชอบ
- * เอางานเอาการ เอาใจใส่
- * ละเอียด
- * สุขุม
- * รอบคอบ
- * ไม่ย่อท้อต่อปัญหาอุปสรรค
- * มานะ

ผลการสังเคราะห์พบว่า ผู้นำกลุ่มเกษตรกรมีทักษะสำคัญ 3 ด้าน คือ 1) ทักษะการเป็นผู้นำ 2) ทักษะด้านการเกษตรเพียงพอเป็นที่พึ่งของสมาชิกของกลุ่มได้ และ 3) มีคุณลักษณะด้านการทำงาน เน้นการมีวิริยะ จิตตะ วิมังสา

นอกจากนี้ มีผลการสอบถามโดยมีคำตอบให้เลือกเรียงลำดับ ลักษณะและทักษะ 29 ข้อ พบว่าคุณลักษณะและทักษะที่เด่นชัด(มีความถี่เกิน 80% ของขนาดตัวอย่างที่เก็บ) ผู้นำกลุ่มเกษตรกรรมตามความคิดเห็นของผู้ร่วมงาน ประกอบด้วย 1) ขอบอธิบายและคนอื่นเข้าใจนำไปปฏิบัติได้ 2) ชื่อสัตย์สุจริต 3) ยืนยันเพียร (รายละเอียดในภาคผนวก)

ตอนที่ 2 ศักยภาพของกลุ่มกับความสำเร็จของกลุ่ม

กลุ่มเกษตรยั่งยืน

ระบบเกษตรยั่งยืนมีเป้าหมายเพื่อการผลิตให้ได้ผลผลิตที่พอเพียงและต่อเนื่องในระยะยาว อีกทั้งพยายามอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติโดยอาศัยกระบวนการธรรมชาติให้มากที่สุด และในกรณีที่มีการขายผลผลิตออกสู่ตลาด ก็จะต้องมีการค้นหาวิธีในการชดเชยแร่ธาตุที่สูญเสียไปกับผลผลิตที่ขายออกสู่ตลาดด้วย แนวทางการพัฒนาระบบเกษตรยั่งยืนมีหลักสำคัญ 2 ประการคือ

1) พยายามหาวิธีการที่เหมาะสมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่น โดยการประยุกต์ใช้องค์ประกอบต่าง ๆ ในระดับไรนา ไม่ว่าจะเป็นพืช สัตว์ ดิน น้ำ ภูมิอากาศ และอื่น ๆ เพื่อองค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้จะเกื้อกูลกันมากที่สุด

2) ค้นหาวิธีการในการใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกให้น้อยที่สุดเท่าที่จำเป็นจริง ๆ เพื่อเสริมส่วนที่ขาด/บกพร่องในระบบนิเวศ หรือเพิ่มศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ในไรนาโดยจะเน้นการใช้ทรัพยากรหมุนเวียน และการป้องกันผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (วิฑูรย์ ปัญญากุล, 2544 : 30)

กลุ่มเกษตรยั่งยืน ต.เมืองจันท์ กิ่งอำเภอกุสุมาลย์ จ.น่าน

กลุ่มตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีการคมนาคมสะดวกคือ มีไฟฟ้า ถนนลาดยาง สะพานคอนกรีต โทรศัพท์สาธารณะ ในบริเวณใกล้เคียงมีสถานีนานาชาติ โรงเรียน และวัด ภายในบริเวณชุมชนมีกลุ่มหลายกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มเลี้ยงไหม กลุ่มปลูกลิ้นจี่ กลุ่มอนุรักษ์ป่า

การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบันพบว่า เมื่อก่อนมีความเป็นธรรมชาติมากกว่า ป่ามีความอุดมสมบูรณ์มาก ดินดี อุดมสมบูรณ์ ฝนตกตลอดปี จากเรื่องเล่าประมาณ 20 ปีที่ผ่านมาปลาในแม่น้ำมีความอุดมสมบูรณ์ เวลาตกเบ็ดไม่ต้องใส่เหยื่อก็ตกได้ ปัจจุบันป่าไม้ถูกทำลายไปมาก แม่น้ำตื้นเขิน เริ่มเปลี่ยนแปลงมาก ๆ ตั้งแต่ปี 2530 เป็นต้นมา เนื่องจากตัดไม้ ทำไร่เลื่อนลอย ดูนหินทรายไปขาย ภาพของหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงมากตั้งแต่ปี 23 – 24 คือ เริ่มมีไฟฟ้า ถนนลาดยาง ปัจจุบันมีโทรศัพท์สาธารณะ สะพานคอนกรีต แต่ก่อนใช้เรือและสะพานลอย เดิมชาวบ้านไม่ได้ใช้สารเคมี ตอนนี้ใช้สารเคมีกันมากขึ้น เดินไปไหนก็จะมีกลิ่นยาฆ่าหญ้า

กลุ่มเกษตรกรยั่งยืน มีการรวมกลุ่มครั้งแรก พฤษภาคม 2540 ปัจจุบันมีกลุ่มเพิ่มมากขึ้นกว่า 20 กลุ่ม การรวมกลุ่มโดยการบอกกล่าวในหมู่บ้าน และความสมัครใจของสมาชิก เวลารวมกลุ่มจะนัดประชุมที่โรงเรียนของแต่ละบ้านสลับกัน หรือเลือกตามที่อยู่อาศัยของประชาชน

ความเชื่อ ประเพณี มีความเชื่อว่า “ปลูกพืชล้มลุก ทุกข์จนตาย” มีพูดกันแต่ไม่ค่อยทำ เช่น ปลูกข้าวโพด 1 ไร่ ต้องปลูก 7,000 กว่าต้น เก็บผลได้ปีเดียว ต้องลงทุนลงแรง จะต้องเอาหนี้มาเรื่อยๆ ทำไปเรื่อย ๆ ทำไร่ข้าวโพดแล้วเกิดหนี้ ถ้าเราคิดค่าแรงด้วยก็ไม่คุ้ม (คนที่ยังทำไม่คิดถึงต้นทุนที่เป็นค่าแรง) แต่ถ้าปลูกไม้ยืนต้น เช่น มะม่วง 25 ต้น/ไร่ เก็บผลได้เรื่อย ๆ

ทรัพยากรด้านการผลิต การตลาด การจัดสรรผลกำไร

คนส่วนใหญ่มีอาชีพหลักทำสวนทำไร่ เช่น ไร่ข้าวโพด ถั่วเขียว ถั่วลิสง ทำเกษตรแบบผสมผสาน 10% และเลี้ยงสัตว์คือ ผลผลิตที่ออกมาก็เอาไปกิน เหลือจึงเอาไปขายในหมู่บ้าน เช่น กลัวย เอามากิน ถ้าเหลือเอาไปขายในหมู่บ้าน แม่ค้าในหมู่บ้านเอาไปขายในเมือง ถ้าไม่ขายก็เอามาให้ไก่ ปลา จั๋ว เพราะเป็นยาบำรุงกำลัง, ทำเกษตรแนวนี้ไม่เพิ่มหนี้ ถ้าทำแนวเดิมต้องใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงมากและเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อทำไปนาน ๆ ไม่คุ้มทุนทำให้เป็นหนี้ มีการขายข้าว ข้าวขาย กระสอบละ 40 บาท กลัวย ตะไคร้ ชะอม มีตลอดปี

การผลิตมีการจ้างแรงงาน ผู้ชาย 120 บาท/วัน ผู้หญิง 70 บาท/วัน บางครั้งมีการเอาแรงกัน มีการซื้อเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย (ทำการเกษตรต้องมีการไถ บางรายมีการพ่นยาฆ่าหญ้า) ซื้อพันธุ์หมูจากเกษตร, ที่ปรึกษากลุ่ม (อยู่ในหมู่บ้าน มีหมูเยอะ 30 – 50 ตัว) ของเกษตรจะเป็นพันธุ์ใหญ่โตเร็ว ราคาดี แต่ตามหมู่บ้านจะเป็นพันธุ์ผสม บางครั้งซื้อจากพ่อค้าเร่ขายมีเครื่องปั้นทำอาหารให้หมู ต้องซื้ออาหารสำเร็จจากทางกรมมีราคาแพง การแบ่งผลกำไรสิ้นปีแบ่งผลกำไร แบ่งเงินออมทรัพย์ปันผล 50% อีก 50% เป็นค่าดำเนินการต่าง ๆ

การตลาดมี การขายในหมู่บ้าน แม่ค้าในหมู่บ้านเอาไปขายต่อในเมืองการขาย ส่วนใครส่วนมันไปวางขาย ยังไม่มีคนดูแลเรื่องการตลาด พ่อค้าหมูในหมู่บ้านมีคนเดียว ไม่ค่อยมีตลาด

การเรียนรู้จากการแก้ปัญหา

มีการสร้างความรู้ คือ “การปลูกมะม่วงเขียวเสวย มีปัญหาคือ ติดดอกแต่ไม่ติดลูกเลยตัดทิ้ง ต่อมาใช้วิธีการใหม่คือ ตัดทิ้งแต่ไม่หมด เอาพันธุ์ใหม่มาเสียบ เช่น 1 ต้นมี 3 พันธุ์ สามารถปลูกกลัวยให้หันปลีไปทางเดียวกัน เรียนรู้จากการทดลอง ทดสอบ การแบ่งหน่อกลัวย นี่แหละเขาพัฒนาของเขา การเรียนรู้ไม่จบสิ้น และจะต้องช่วยกัน” “การทำเกษตรแนวนี้ต้องพึ่งพิงธรรมชาติ เช่น ฝน ปกติที่นี่ไม่มีน้ำ จึงปลูกป่าเศรษฐกิจไว้ 5 ไร่ แล้วขุดบ่อน้ำที่แรกไม่มีน้ำ แต่พอป่าได้ที่น้ำมันก็จะมีเอง ที่ 28 ไร่ ไม่ต้องไปหาน้ำที่ไหนอีก”

ติดตามผลประชุมคณะกรรมการทุกเดือน กรรมการมี 12 คน ส่วนใหญ่เป็นประธานเครือข่าย กรรมการทุกคนจะลงพื้นที่ดูว่าเขาเป็นยังไง มีปัญหาอะไรก็จะแนะนำ เช่น ดิน อาจจะปลูกพืชเสร็จแล้วไม่ได้ดี ก็ไปดูดินว่าดินเป็นลักษณะไหน บางทีเขาเผาหญ้า โถงน้ำดิน ใส่ปุ๋ยเคมี เป็นการใช้ทุน เข้ามาเรื่อย ๆ ก็เกิดความท้อ ขยายไม่ได้ต้นทุน ก็ต้องให้คำแนะนำก่อนว่าต้องเริ่มตั้งแต่ดิน ตั้งแต่รักษาเศษพืช เศษฟาง"

ลักษณะเด่นของผู้นำ

มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รัก และรับผิดชอบทำอะไรจริงจัง ให้อภัย มีความคิดสร้างสรรค์

ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เอาใจใส่ต่อสมาชิกภายในกลุ่ม มีกิจกรรมใด ๆ ต้องเข้าร่วม เวลาประชุมมีการประชาสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอ

มีภูมิปัญญาชาวบ้าน เผยแพร่การใช้ชีวเคมีแทนสารเคมีในการปราบศัตรูพืช เช่น ละอองปราบแมลง ทำให้ลั่นจี่ออกดอกโดยการใช้ลวดสแตนเลสรัดกิ่งแขนงเหนือลำต้น 1 เมตร เป็นเวลา 1 1/2 เดือน ห้ามรดน้ำ, ทำปุ๋ยชีวภาพจากมูลสัตว์ที่มีอยู่ในท้องถิ่น

ลงพื้นที่เพื่อแก้ปัญหา สอนและปฏิบัติเกี่ยวกับการเกษตร ให้สมาชิกลงมือปฏิบัติจริง ๆ

มีการศึกษา มีความรู้ด้านการเกษตร สามารถให้ความรู้ และช่วยเหลือสมาชิกได้ในเบื้องต้น เป็นวิทยากร บรรยาย ให้การอบรมเกษตรกร

มีการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลาแนวคิดการเกษตร เรียนรู้จากหนังสือ วีดิโอ ศึกษาด้วยตนเอง

ผู้นำต้องมีสัจจะและมีศีลธรรมประจำตัว ต้องร่วมกันคิดร่วมกันทำ ต้องสามัคคี อย่าไปแตกแยก การที่จะพูดกับใครต้องดูด้วยว่าเขาเป็นคนอย่างไร การจะนำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมาย ผู้นำต้องมีความสนใจต่อสมาชิกในกลุ่ม เสียสละ ซื่อสัตย์ ขยัน อดทน ประหยัดเป็นแบบอย่างที่ดีมีความยุติธรรม รักและรับผิดชอบ ทำอะไรจริงจัง ให้อภัย

เกษตรกรรุ่นใหม่ ต้องศึกษาด้านแบบและดูเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จก่อนว่ามีปัญหาอะไร ทั้งแนวคิด ทั้งการปฏิบัติ คุณสมบัติต้องมีใจรัก มีความตั้งใจจริง ต้องเป็นเกษตรกรที่ไม่อยากมีอำนาจ ก่อนที่จะประสบความสำเร็จส่วนใหญ่ต้องเป็นคนที่ยากู้รู้ตลอดเวลา ต้องพัฒนาความสามารถอื่น ๆ อนาคตถ้าไม่พึ่งตัวเองก็ไปไม่รอด ถ้าเราพึ่งคนอื่น เราก็ต้องเป็นทาสเขาไปเรื่อย ๆ ถ้าเราใช้ปุ๋ยเขาเขาก็ขึ้นราคาเรื่อย ๆ และเทคโนโลยีในอนาคตข้างหน้า ผลิตภัณฑ์เหล่านี้จะสูงขึ้นกว่านี้ จนเกษตรกรไม่มีปัญญาซื้อ และต้องรู้จักใช้เทคโนโลยี

แรงจูงใจในการตั้งกลุ่ม

ผู้ใหญ่ซุกดี และกรรมการของกลุ่มเชื่อว่า ประโยชน์ของการรวมกลุ่มคือ เป็นการสร้างอำนาจต่อรองในการค้าขาย เพิ่มพูนรายได้ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีรายได้เพิ่มขึ้น เกษตรกรบางคนเข้าร่วมกลุ่มเพราะอยากรู้เกี่ยวกับการเกษตร และอยากมีอาชีพที่มีรายได้เสริม

เครือข่าย

ด้านการเรียนรู้มีการประสานกับสหกรณ์การเกษตร เกษตรจังหวัด ประมงจังหวัด พัฒนาการ มาให้ความรู้ไปดูสวนผสมผสานที่อำเภอสันติสุข, ไปดูงานในอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดและต่างจังหวัด เช่น อยุธยา

ด้านการขายผลผลิต ติดต่อผ่านสหกรณ์จังหวัดนำผลผลิตของกลุ่มไปขาย ขายในตำบล ขายในตลาดจังหวัด มีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อ แม่ค้าในหมู่บ้านมารับสินค้าไปขายที่ตลาดในเมือง

ด้านงบประมาณประสานกับทางจังหวัด

การจัดการด้านสวัสดิการ

ส่งเสริมและถ่ายทอดความรู้ให้กับสมาชิก มีการสาธิตความรู้ใหม่ ๆ ให้กับสมาชิกเลมอร์รับซื้อ ผลผลิตของสมาชิกในราคาดีกว่าท้องตลาดขายสินค้าให้สมาชิกในราคาส่ง ขายในราคาถูกมีทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน สังคมสงเคราะห์ คนชรา คนพิการ เอาเงินกลุ่มผลิตกันกู้ยืมโดยดอกเบี้ยถูกมาก เพื่อเอาเงินไปลงทุน

การจัดการภายในกลุ่ม

- เริ่มก่อตั้งกลุ่มมีสมาชิก 30 คน ปัจจุบันมีประมาณ 200 คน สมาชิกร่วมประชุม ร่วมกิจกรรม กลุ่ม รับฟังนโยบาย และผลิตผลผลิต
- แบ่งหน้าที่กันทำงานแต่ละฝ่าย ฝ่ายตลาด ฝ่ายผลิต ฝ่ายส่งเสริม มีประธาน เลขานุการ ทรัพย์ณิก คณะกรรมการ
- สมาชิกสนิทสนมกลมเกลียวกัน มีการนำความรู้ในด้านการเกษตรมาแลกเปลี่ยนซึ่งกัน และกันเสมอ เมื่อมีปัญหาช่วยกันแก้ปัญหา มีการจัดงานเลี้ยงตามเทศกาล
- เงินทุนจากเงินออมทรัพย์ของสมาชิกในกลุ่ม (กลุ่มหนึ่งออกกันคนละ 30 บาท/เดือน) ทุนจากต่างประเทศ เช่น แคนาดา ญี่ปุ่น พึ่งพาทรัพยากรในหมู่บ้าน
- มีการหารายได้เพิ่มเติมโดยให้สมาชิกเลี้ยงสุกรได้ครั้งแรกคนละ 2 ตัว ขายหมูได้นำเงินมาส่งคืน หักตัวละ 50 บาท เป็นค่าบริหารกลุ่ม เอาเข้ากลุ่มเป็นกองทุน ถ้ามีสมาชิกมากู้ก็เอาตรงนี้ เมื่อมีคนมากู้ก็ต้องเสียค่าสมาชิกคนละ 30 บาทในกลุ่มมีกรรมการ 8 คน ที่ปรึกษา 1 คน ที่ประชุมเป็นคนเลือก

กลุ่มเกษตรยั่งยืน ตำบลป่าแลวหลวง อำเภอสันติสุข

ลักษณะที่ตั้งของกลุ่มเป็นพื้นที่ราบตามแนวภูเขา มีถนนหนทางสะดวก ในบริเวณชุมชนมีถนนหนทางสะดวก มีอ่างเก็บน้ำ วัด และ โรงเรียน กลุ่มเกษตรกรในชุมชน ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเพาะเห็ด กลุ่มเลี้ยงปลา ทำเหมือง และชาใบหม่อน

การเปลี่ยนแปลงจากอดีตถึงปัจจุบัน พบว่า เดิมมีป่าเยอะ หาปลาตามห้วยกินได้ น้ำดี ฝนตกต้องตามฤดูกาล แต่ก่อนไม่มีตลาดจะซื้ออะไรต้องไปในเมือง ปัจจุบัน มีอากาศร้อนขึ้น ฝนลดลง ฝนไม่ตกตามฤดูกาล บางครั้งก็ตกเยอะ บางครั้งฝนทิ้งช่วง มีถนนหนทาง ไฟฟ้า เข้ามาในหมู่บ้าน ตั้งแต่เมื่อ 10 ปีที่แล้ว มีค่าใช้จ่ายมากขึ้น ใช้สารเคมีมาก และมีเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามา ด้านสังคม มีการเร่งผลผลิต ทุน การตลาด การจัดสรรผลกำไรกันน้อยลงกว่าสมัยก่อน

ความเชื่อ ประเพณี “เลี้ยงผี ลู่วัว ภูมิปัญญาตายายมี แต่ก่อนนับถือกันมาก ซึ่งมีน้อยแล้วในปัจจุบัน” “มีการเลี้ยงเจ้าที่ เจ้าสวน ให้ดูแล เรียกว่าผีเลี้ยง มีผลให้คนรุ่นหลังที่อยู่ห่างไกลได้มาครบหมู่พี่น้อง เครือญาติ” “สมัยก่อนเชื่อเกี่ยวกับการเกิดน้ำท่วม ไร่นาเสียหาย เกิดจากชาวบ้านเอางูมากิน เจ้าพ่อภูคาโกรธจึงทำให้น้ำท่วม”

ผลผลิต ทุน การตลาด การจัดสรรผลกำไร

ผลผลิตของกลุ่ม มีทั้งผลผลิตทางการเกษตร เช่น ถั่วเหลือง นาข้าว มีผลผลิตพออยู่ได้ เพิ่มขึ้นกว่าสมัยก่อนที่จะมาทำเกษตรยั่งยืนไม่มาก เพราะเกษตรยั่งยืนต้องใช้เวลาาน ต้องขยันกว่าเดิมนอกจากนี้กลุ่มยังมีผลผลิตคือ ขาหมู ขุนยวีวภาพ ยารฆ่าแมลงปลอดสารพิษ ซึ่งขายได้ตลอดปี ขายให้สมาชิกกลุ่มก็แทบจะไม่พอเพียง ผลผลิตยังมีน้อย ต้องมีการพัฒนาศักยภาพในการผลิตให้มากขึ้น เนื่องจากกลุ่มยังไม่ค่อยเข้มแข็ง วัดติดด้านการผลิตส่วนใหญ่ใช้ทรัพยากรในหมู่บ้าน เช่น แกลบซื้อมาจากโรงสี ภายในหมู่บ้าน ซึ่งมีปริมาณเพียงพอกับความต้องการในการใช้ผลิตปุ๋ย การผลิตยาฆ่าแมลงปลอดสารพิษก็ใช้ในน้อยหน้า สะเลียม ในท้องถิ่น อาหารหมู ใช้อาหารสำเร็จรูปต่างจากสมัยก่อนที่ใช้แกลบกับหยวกกล้วย กำลังคนที่ใช้ในการผลิตก็ให้สมาชิกช่วยกันทำ ซึ่งมีปัญหาคือ สมาชิกรวมตัวกันครบได้ยาก เพราะบางคนมีงานหลักของตัวเอง ไม่มีเวลาปลีกให้กลุ่มมากนัก

เงินทุนใช้การระดมทุนจากสมาชิกโดยการขายหุ้น หุ้นละ 10 บาท ให้กับสมาชิก และแหล่งทุนจากภายนอก จากแคนาดา Fund มีเงินก้อน เอาเงินให้สมาชิกกู้ยืมดอกเบี้ยต่ำ เพื่อลดภาระหนี้สินให้กู้ร้อยละ 8 บาทต่อปี ดอกเบี้ยที่ได้เอามาใช้บริหารกลุ่ม ใช้เป็นค่าบริหารจัดการ ค่ารถ ไปประชุมให้คนยากจน คนชรา และ UNDP ให้มา 2 แสน ให้เป็นค่าก่อสร้าง ให้ซื้ออุปกรณ์ของศูนย์เรียนรู้ของตำบล และจาก JICA ญี่ปุ่น ให้มา 1 ล้าน เจ็ดแสน ให้มาสร้างโฮเต็ลที่พัก เครื่องบด เครื่องซัง

เครื่องสี ไฟฟ้า เงินทุนจากภายนอกนี้ได้มาจากกลุ่มประชุมรวมกลุ่มกันแล้วเขียนโครงการ เกษตรอำเภอ ก็ช่วยติดต่อหาเงินมาให้

นอกจากนี้ อบต. ให้การสนับสนุนเล่าหมู ในศูนย์เรียนรู้ และสำนักราชพัสดุให้ที่ ซึ่งเดิมเป็น โรงเรียนร้าง เพื่อนำมาสร้างเป็นศูนย์เรียนรู้

การตั้งกลุ่ม

ในอดีต ลุงจันทร์ วงศ์เทพ (ประธานกลุ่มเกษตรยั่งยืน) ทำการเกษตร ทำไร่ ทำสวนเล็ก ๆ น้อย ๆ ตามเท่าที่มีอยู่ รายได้ไม่เท่าไร พออยู่ได้ มีปัญหาเรื่องทุนทรัพย์บ้าง การไม่รู้เรื่องวิชาการ เกษตรที่แท้จริง ต้องซื้อสารเคมี ยาฆ่าแมลง เป็นหนี้ธนาคารเพื่อการเกษตร บ้าง ปี 2542 มีพรรคพวกมาชวนไปดูงานเกษตรยั่งยืนของผู้ใหญ่ชูศักดิ์ หาดพรหม แล้วก็ไปดูที่อื่นๆ ไปดูหลายสวน หลายพื้นที่ เห็นว่าบางคนก็ทำได้ บางคนก็ทำไม่ได้ กว่าจะทำได้ก็ยากพอสมควร ดูอยู่ปีกว่าๆ ไม่ได้ไป ทุกเดือน บางเดือนก็ไปร่วมสัมมนา พูดคุย ก็กลับมาเริ่มต้นประชุมกับผู้ใหญ่บ้าน กำหนดว่าเราจะทำอย่างไรให้เกษตรของเราอยู่ได้ พออยู่พอกิน บ้านเมืองเราพึ่งสารเคมีมากไป ที่ทำกินของเราก็ไม่เยอะ ทำให้ดินเป็นกรดเป็นด่าง

เริ่มแรกก็มีผู้สนใจ 7 – 8 คนก่อน มาจากหมู่บ้านละ 1 – 2 คน ในตำบลป่าแลวหลวง การชักชวนก็ทำตอนมีการประชุม อบต. ก็จะพูดคุยกับแกนนำเพื่อให้หาสมาชิกจากแต่ละหมู่บ้านทั้ง 10 หมู่บ้าน ของตำบลป่าแลวหลวง โดยมีการขายหุ้น หุ้นละ 10 บาท ขณะนี้มีสมาชิก 150 คน แล้ว กระจายทุกหมู่บ้าน

แรงจูงใจในการรวมกลุ่ม

สมาชิกเข้ามารวมกลุ่มโดยมีความเชื่อว่า อยากเรียนรู้ อยากเห็นความสำเร็จภายในกลุ่ม ว่ามีความก้าวหน้าขนาดไหน บ้างก็เชื่อว่า ทำให้มีรายได้เสริม มีอำนาจต่อรองสูง และจะได้รับการสนับสนุนจากรัฐ

การเรียนรู้

-ทุกเดือนมีการประชุมร่วมกันกับตำบลอื่นๆ ได้แก่ หาดเคล็ด ภูเพียง แปรว คู่งษ์ มีการหมุนเวียนกันในเรื่องขาย ผู้นำจะเข้าประชุม

-มีการระดมความคิดของสมาชิก ลงแบบเขียนและเรียบเรียง มีลุงจันทร์ และกำนันช่วยกัน เป็นผู้ประสานทำแผนงาน โดยมี อบต. เกษตรอำเภอมาช่วยให้คำปรึกษาและขัดเกลาด้านภาษา หนังสือให้สละสลวย

-เกษตรตำบล (ผู้อำนวยการศูนย์) มาให้ความรู้ด้านเกษตร

-เคหะกิจ มาให้ความรู้ด้านการแปรรูป

-รายการวิทยุ โทรทัศน์ เช่น ผู้ใหญ่ดำดี ให้ความรู้ได้ดี มีรายละเอียดทำตามได้

-ส่งกรรมการไปอบรมเรื่องต่างๆ ที่ต้องการรู้ เช่นการทำอาหารสัตว์ แล้วนำมาแลกเปลี่ยนกัน

ในกลุ่ม

-ผู้นำสอนความรู้เรื่องการนำมูลสัตว์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้แทนปุ๋ยเคมีในการบำรุงพื้นที่

-ผู้นำเป็นแบบอย่างในการทำงาน

โรงเรียนในชุมชนจะมาดูวันที่มีวันลาติดบ้าง ครูเกษตรก็สอนการเกษตร ผู้นำกลุ่มจะเข้าไปสอนในโรงเรียนด้วย เด็กรุ่นใหม่ควรเน้นให้มีนิสัยรักการเกษตร ผักเฝั ขอบปลูก ขอบเลี้ยงสัตว์ พ่อแม่ต้องฝึกลูกให้ช่วยพ่อแม่ทำ และแนะนำให้ทำงาน สอนไปในตัว

ทักษะด้านการเกษตรไม่ยาก แต่ด้านการตลาดเป็นเรื่องยาก เพราะอยู่ห่างไกล ไม่รู้ข้อมูล ถูกพ่อค้าคนกลางปั่น การขนส่งมีหลายขั้นตอนทำให้ต้องเสียเงิน ถ้าผลผลิตมีมากขึ้นก็จะขายได้ยากขึ้น

ลักษณะเด่นของผู้นำ

เป็นผู้เสียสละ คือ มีภาระงานต่างๆ ต้องไป ไม่คิดเป็นเงินเป็นทอง ถ้าคิดเป็นเงินเป็นทองจะเสีย บางคนจะขอเบิกค่าโน่นค่านี้ไม่ได้ ต้องเป็นคนเสียสละเห็นแก่ส่วนรวมดีกว่าส่วนตัว เป็นผู้นำในงานส่วนรวม เช่น สร้างสะพานหมู่บ้าน เลี้ยงดูสมาชิกสงฆ์เสมอ

เป็นผู้ซื่อตรง คือ ไม่เข้าใครออกใคร ทำอะไรตรงไปตรงมา

ชอบประสานงาน ติดตามผล ชอบพูดคุยเล่าเรื่องความเป็นมาของกลุ่มอื่นที่เราได้ประสบการณ์ มาเวลาพูดคุยกับเขาค้างหนึ่ง เขาอาจเลอะเลือนจำไม่ได้ เราจะเข้าไปถาม ว่าวันก่อนพูดเข้าใจอย่างไร ทำได้ไหม จะช่วยกันได้อย่างไร บางคนต้องบอกหลายหน มีการแบ่งงานให้กรรมการ 10 คน ไปประสานงานในหมู่บ้านของตนเอง และหมู่บ้านอื่น จะได้รู้รายละเอียดและแลกเปลี่ยนกัน ชาวบ้านเขาพูดเองอาจมีการเข้าใจผิด มีปัญหาอะไรก็แก้ไข โดยการชี้แจงพูดคุย

เป็นผู้ที่ชาวบ้านยอมรับ ลุงจันทร์เคยเป็นผู้ใหญ่บ้านมา 1 ครั้ง ในหมู่บ้านพูดคุยกับเขาได้ ชาวบ้านยอมรับผลงาน อยู่ด้วยกันฉันท์พี่น้องหนึ่ง ไม่เอาวัดเอาเปรียบและเสียสละ

ความรู้ ความรู้จบ ป.4 บวชเป็นพระ 3 ปีกว่า เรียนธรรมะ นักธรรมชั้นเอก รู้จารีตประเพณี พระธรรมวินัย บาลีมัธยม ได้รู้คุณธรรมจริยธรรม มาสอนคนอื่น ให้ทำดี ทำให้เกิดประโยชน์ส่วนตน และผู้อื่น

บริสุทธิ์ใจจริง จริงใจต่อกัน มีปัญหาอะไรก็พูดกันซึ่งหน้า การเงินการทองทำให้โปร่งใส ให้กรรมการรับผิดชอบทำบัญชีการเงิน การจัดซื้อจัดจ้างให้มีการกรรมการทำ ผู้นำทำหน้าที่อธิบายให้สมาชิกรู้ เข้าใจ

เลือกผู้ร่วมงาน โดยการรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกส่วนใหญ่ แล้วตรวจสอบคุณสมบัติ โดยผู้นำ รองประธาน และที่ปรึกษา

ความสามารถในการขีดเขียนได้อย่างถูกต้อง พุดเก่งด้วย

สอนงานให้สมาชิก เพื่อได้รับความรู้ใหม่มาก็จะมาสอนให้สมาชิก โดยสาธิตให้ดู แล้วให้เขาไปทำเอง ในการทำงานของกลุ่ม แต่ละงานก็จะระบุว่าต้องการสมาชิกกี่คน เรียกมาประชุมแล้วสาธิตให้ดู สมาชิกจะทำเองได้เพราะใช้วัสดุที่บ้าน

เรียนรู้ด้วยตนเอง ปุ๋ยที่ทำขึ้นจะทดลองใช้ด้วยตนเองก่อน เช่น เอาไปหว่านในไร่ ในนาข้าว ในสวน จะข้าหน้อยเมื่อละลายแล้วจะทำให้พืชงาม แต่รสชาติอาจจะยังไม่หวาน เพราะยังไม่ได้ทดลองปุ๋ยจะทำให้ดินดีขึ้นภายในเวลา 6 เดือน ดินจะดำขึ้น

ลุงจันทร์ ให้ความหมายของผู้นำว่าเป็นผู้รู้จักจัดการ สามารถทำความเข้าใจกับกรรมการ และสมาชิกในกลุ่มได้ และนำความรู้จากสมาชิกและกรรมการมาใช้ร่วมกัน

ปัญหาในการทำการเกษตรแบบยั่งยืน พบว่า ชาวบ้านหรือสมาชิกของกลุ่มไม่เข้าใจว่าสำเร็จช้า แก้ไขโดยการประชาสัมพันธ์พูดคุยให้เข้าใจ ให้มาช่วยกันคิดค้นทำ ต้องมีความบริสุทธิ์ใจต่อกัน มีอะไรพูดกันซึ่งหน้า

ความสำเร็จของกลุ่มเกษตรยั่งยืน

เครือข่ายมีความเข้มแข็งในระดับหนึ่งจะเห็นได้จาก "สมาชิกสนิทสนมกลมเกลียวกัน มีการนำความรู้ด้านการเกษตรมาแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันเสมอ เมื่อมีปัญหาช่วยกันแก้ มีการจัดงานเลี้ยงตามเทศกาล มีการประชุมร่วมกันภายในกลุ่ม และระหว่างกลุ่ม"

ผู้นำ เป็นผู้นำของการเรียนรู้ กล่าวคือ "มีความรู้ด้านการเกษตร สามารถให้ความรู้ และช่วยเหลือสมาชิกได้ในเบื้องต้น สอนงานให้สมาชิกเมื่อได้รับความรู้ใหม่มาก็จะสอนให้สมาชิก โดยสาธิตให้ดู แล้วให้เขาไปทำเอง"

ผู้นำสร้างภูมิปัญญาชาวบ้าน ใช้และเผยแพร่ภูมิปัญญา "เผยแพร่การใช้ชีวเคมีในการปราบศัตรูพืช เช่น สะเดาปราบแมลง ทำให้ลิ้นจี่ออกดอกโดยการใช้ลวดสแตนเลสรัดกิ่งแขนงเหนือลำต้น 1 เมตร เป็นเวลา 1 ½ เดือน ห้ามรดน้ำ ทำปุ๋ยชีวภาพจากมูลสัตว์ที่มีอยู่ในท้องถิ่น" "ปุ๋ยที่ทำขึ้นจะทดลองใช้ด้วยตัวเองก่อน เช่น เอาไปหว่านในไร่ ในนาข้าว ในสวน จะข้าหน้อย เมื่อละลายแล้วจะทำให้พืชงาม ดูเขียว แต่รสชาติอาจจะยังไม่หวาน"

ผู้นำมีคุณธรรมคือ "มีความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ซื่อสัตย์ บริสุทธิ์ใจ จริงใจ ซื่อตรง ไม่เข้าใครออกใคร ให้อภัย"

ผู้นำมีมนุษยสัมพันธ์ มีการประสานและติดตามงานตลอดเวลา กล่าวคือ "ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ช่วยเหลือสมาชิก ชอบประสานงาน ติดตามผล เวลาประชุมมีการประชาสัมพันธ์สม่ำเสมอ เอาใจใส่ต่อสมาชิกในกลุ่ม ต้องร่วมกันคิดร่วมกันทำ มีปัญหาที่แก้ไขโดยการชี้แจงพูดคุย"

ผู้นำเป็นแบบอย่างในการทำงาน คือ "ขยัน อดทน ประหยัด ทำอะไรจริงจัง มีการพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา รักอาชีพ"

ผู้นำเป็นผู้สอนที่ดี "ชอบพูดคุยเล่าเรื่องความเป็นมาของกลุ่มอื่น ๆ พูดอะไรก็จะพูดให้เข้าใจ พูดหลายครั้ง เป็นวิทยากร บรรยาย ให้การอบรมเกษตรกรอย่างสม่ำเสมอ ทุกเดือน" ผู้ใหญ่ชูศักดิ์ หาดพรม กล่าวว่า "มีการติดตามผลทุกเดือน กรรมการมี 12 คน ส่วนใหญ่เป็นประธานเครือข่าย กรรมการทุกคนจะลงพื้นที่ดูว่า เขาเป็นอย่างไร มีปัญหาอะไรก็จะแนะนำ เช่น ดิน อาจจะไปปลูกพืชแล้วไม่ได้ดีก็ไปดูว่าดินเป็นลักษณะไหน บางทีเขาเผาหญ้า โถงหน้าดิน ใส่ปุ๋ยเคมีก็ต้องแนะนำก่อนว่าต้องเริ่มตั้งแต่ดิน ตั้งแต่รักษาเศษพืช เศษฟาง"

มีการจัดการภายในกลุ่ม มีโครงสร้างและหน้าที่ของคนภายในกลุ่ม โดยตั้งเป็นคณะกรรมการ ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เจริญญิก และกรรมการ ส่วนหน้าที่ก็มี ฝ่ายผลิต ฝ่ายตลาด ฝ่ายส่งเสริม เป็นต้น

เครือข่ายสนับสนุนกลุ่มเกษตรยั่งยืน นอกจากกลุ่มเกษตรกรแล้ว พบว่ากลุ่มเกษตรยั่งยืนทั้งสองกลุ่มได้รับการสนับสนุนด้านวิชาการจาก เกษตรอำเภอ เกษตรจังหวัด เกษตรตำบล พัฒนาการ ประมงจังหวัด เกษตรกิจ ซึ่งให้ความรู้ด้านการเกษตร การแปรรูป และเป็นผู้ให้คำปรึกษาเพื่อการประสานกับองค์กรอื่น ๆ ในการหาแหล่งทุนสำหรับกลุ่มเกษตรกร องค์กรที่สนับสนุนด้านการเงินได้แก่ UNDP, JICA, อบต. Canada Fund

ใช้ทรัพยากรในการผลิตภายในชุมชน สมาชิกในกลุ่มและผู้นำกล่าวว่า "วัตถุดิบด้านการผลิตส่วนใหญ่ใช้ทรัพยากรในหมู่บ้าน เช่น แกลบซื้อมาจากโรงสีภายในหมู่บ้าน การผลิตยาฆ่าแมลงปลอดสารพิษก็ใช้ใบน้อย ใบสะเลียม กำลังคนให้สมาชิกช่วยกันทำบางครั้งมีการขอแรงกัน"

มีความเชื่อและประเพณีที่ผูกพันกับธรรมชาติ คือ มีการเลี้ยงผีคู่ขวัญ มีการเลี้ยงเจ้าที่เจ้าสวน ให้ดูแล มีการเอาแรงกันหรือการลงแขกและสมัยก่อนเชื่อเกี่ยวกับ "การเกิดน้ำท่วม ไร่นาเสียหาย เกิดจากชาวบ้านเอางูมากิน เจ้าพ่อภูคาโกรธจึงทำให้เกิดน้ำท่วม" เชื่อว่า "ปลูกพืชล้มลุกทุกซันตาย"

มีแรงจูงใจภายในและแรงจูงใจภายนอกในการทำอาชีพ ได้แก่ "อยากเรียนรู้ อยากเห็นความสำเร็จภายในกลุ่ม ได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน" "เป็นการสร้างอำนาจต่อรองในการค้าขาย เพิ่มพูนรายได้ มีอำนาจต่อรองสูง จะได้รับการสนับสนุนจากรัฐสูง"

ข้อเสนอแนะ

1. การเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มและขยายเครือข่าย ข้อมูลจากงานวิจัยพบว่า เกษตรกรในกลุ่มเกษตรยั่งยืนประมาณ 30 % เท่านั้นที่ประสบความสำเร็จในการทำการเกษตรยั่งยืน การจัดกิจกรรมเพื่อเพิ่มความเข้มแข็งของกลุ่ม นับว่ามีความจำเป็น

2. สร้างภูมิปัญญาด้านเกษตรพื้นบ้านและนวัตกรรมท้องถิ่น ได้แก่ ระบบฟาร์มที่พัฒนาขึ้นในท้องถิ่น เทคโนโลยีพื้นบ้าน ควรมีการเรียนรู้ และการถ่ายทอดความรู้ในกลุ่มแนวราบและแนวตั้ง ได้แก่ ในกลุ่มเกษตรกรด้วยกันและในกลุ่มลูกหลานในครอบครัว นวัตกรรมท้องถิ่นที่สำคัญ เช่น 1) จัดการศัตรูพืช 2) การจัดการวัชพืช 3) การจัดการทรัพยากรพันธุกรรม 4) การแยกแยะชนิดของดินและการใช้ที่ดิน 5) การใช้ทรัพยากรท้องถิ่น 6) การอนุรักษ์ดินและการหมุนเวียนธาตุอาหาร 7) การลดความเสี่ยง ควรจัดสร้างเป็นภูมิปัญญาและถ่ายทอดการเรียนรู้

3. การขยายเครือข่ายความช่วยเหลือ และเครือข่ายเกี่ยวข้อง คือ 1) พ่อค้าและช่างฝีมือในชุมชน เพื่อยกระดับความสามารถการใช้เทคโนโลยีและการสร้างเทคโนโลยีในท้องถิ่น 2) สถาบันวิจัยและพัฒนาของนักวิชาการแนะนำ หลักการทางวิทยาศาสตร์ องค์ความรู้ที่จัดเก็บไว้อย่างมีระบบจากการทำการเกษตรทั่วโลก 3) บริษัทธุรกิจเอกชน ช่วยด้านขยายตลาดและเมล็ดพืช ธาตุอาหารเสริม เวชภัณฑ์ 4) องค์การพัฒนาเอกชน 5) องค์การเกษตรกร 6) โรงเรียนในชุมชน

กลุ่มพืชผลและการแปรรูป

กลุ่มมะขามหวาน ตำบลน่าน้อย อ.น่าน้อย จ.น่าน

กลุ่มตั้งอยู่ในชุมชนที่มีถนนหนทางสะดวก เป็นถนนลาดยาง มีไฟฟ้า น้ำประปา มีโทรศัพท์ มีอ่างเก็บน้ำ ฝ่าย ใกล้โรงเรียนน่าน้อย

การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม เดิม "ดินอุดมสมบูรณ์ แหล่งน้ำ ดินดี" "มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ยังไม่มีการตัดไม้ทำลายป่า" ปัจจุบัน "มีการตัดไม้ทำลายป่ามาก และมีบริษัทมาทำไม้ ทำให้ป่าไม้ถูกทำลายมาก" "ดินเสื่อม" ฝนฟ้าแล้ง "ดินเสื่อมเพราะใช้ปุ๋ยเคมี" "เปลี่ยนแปลงมาก ๆ เมื่อ 20 - 30 ปีที่แล้ว" คือตั้งแต่ปี 2508" เพราะมีการบุกรุกป่า มีการตัดไม้ทำลายป่ากันมาก แล้วปลูกสักทดแทนเมื่อปี 41 ประมาณ 2515 เพราะมีไฟฟ้าเข้าสู่อำเภอ เมื่อปี 2526 มีถนนลาดยาง มีประปา โทรศัพท์ เพราะ "ความต้องการของชาวบ้านอยากได้ความสะดวกสบายในการคมนาคมและการติดต่อสื่อสาร"

ความเชื่อ ประเพณี มีประเพณี ตั้งแต่เริ่มปลูกปี 2524 เลี้ยงแม่ธรณี ตอนเริ่มและเสร็จการเก็บเกี่ยว มีการขนบานศาลกล่าว อาหารคาว-หวาน

ในหมู่บ้านมีการรวมกลุ่มกันมาก ได้แก่กลุ่มทำขนม ดอกไม้แห้ง ออมทรัพย์ สูงอายุ เลี้ยงวัว ปลูกฝ้าย ไม้รวกกลุ่มสวนสัก ทำขนม มะขามแก้ว ถั่วยวบ กลุ่มหมู เลี้ยงวัว ไม้ผล ทอผ้า โรงงานกระดาษ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ มีกลุ่มมะขามเป็นกลุ่มใหญ่ระดับอำเภอ

ทรัพยากรด้านการผลิต

คน "ต้องมีความอดทน ขยันในงาน เพราะถ้าขยันมากก็จะได้ผลกำไรเป็นจำนวนมาก ต้องสอนสมาชิกให้ขยันหมั่นเพียร แนะนำวิธีการปลูก และถ้ามีปัญหา ก็จะแนะนำ"

ทุน จากการรวมหุ้นของสมาชิก เกษตรอำเภอสนับทึน 50,000 บาท

วัสดุ ปลูกมะขาม ใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก (ใบกล้วย, ชีว) ชีวเชื้อแถวท้องถื่น มีเพียงพอ มีการหมักปุ๋ย โดยใช้ แกลบคลุมกับชีวะ เอารำละเอียดเข้าใส่ผสมกับกับ EM น้ำตาล 2 ฝา จอบ เสียม มีด คราด เครื่องตัดหญ้า เครื่องปั่น ใช้วัฏจักรธรรมชาติ มีการใช้สมุนไพรมาเป็นยาฆ่าแมลงการแบ่งกำไร "ไม่มี" ยังไม่ได้แบ่งผลกำไร แต่จะเก็บไว้ในกลุ่มเพื่อที่จะเป็นทุนดำเนินการ

การตลาด

ผลผลิตได้ปีละครั้ง มะขาม มะม่วง ลำไย มะขามออกเดือนมีนาคม – เมษายน มะม่วงจะขายได้ พฤษภาคม ลำไย ขายสิงหาคม กินประมาณ 5 – 10% ของผลผลิตทั้งหมด นำไปขาย ประมาณ 90 – 95% ของผลผลิตทั้งหมด

"สมาชิกไม่เข้าใจในเรื่องการขายผลผลิต สมาชิกในกลุ่มไม่เข้าใจกัน" "มีพ่อค้าคนกลางมาซื้อ จะกดราคา คนจากเพชรบูรณ์มาซื้อเหมือนกัน จองเอาไว้ตั้งแต่ต้นฤดู จ่ายเงินมัดจำ สมาชิกกลุ่มเวลาขายจะเอาตัวรอด จะพยายามดึงมาขายกันเอง ทำตลาดให้แล้วให้มาเป็นจตุรรมขายและแทนที่คนจะมารวมจุดนี้ ก็ดึงกันไปดึงกันมา ทำให้ขายตามบ้าน ปีที่แล้วผมทำตลาดไว้หน้าบ้านเลย ใครมีมะขามมาขายที่นี้ผมจะทำร้านให้ จ้างคนนั่งขาย 4 – 5 วัน ขายมะขามได้ 2 – 3 กิโลกรัม ส่วนใหญ่ไปซื้อตามบ้าน ทั้งเห็นว่ามีปัญหาไม่เข้มแข็ง"

การเรียนรู้ การแก้ปัญหา

มีปัญหาคือ สมาชิกไม่เข้าใจเรื่องการขายผลผลิต เกิดความไม่ไว้วางใจกัน แก้ไขโดยการสร้างความเข้าใจในกลุ่ม และต้องสร้างโรงเก็บผลผลิตที่รักษาคุณภาพได้ ไม่ต้องรีบขาย แย่งกันขาย ด้านการตลาดต้องเรียนรู้วิธีการเก็บรักษาและแปรรูปมะขามหวาน

"เห็นประสบการณ์ที่เพชรบูรณ์ เขามีห้องเย็นเก็บมะขามอุณหภูมิ -5 -6 จะเก็บมะขามได้ตลอดปี ลั่นอีกปี เหมือนมะขามที่เราเอามาจากต้นเลย จะรับจากสมาชิกมาเก็บห้องเย็น คิดเดือนละ กิโลกรัมละ 2 หรือ 1.50 บาท คิดเป็นเดือน/ กิโลกรัม เพราะมีมาก ไปดูที่เพชรบูรณ์ เขามีห้องเย็นมาก มีกรรมวิธีแปรรูปมะขาม"

ด้านการผลิตมีศัตรูพืชมารบกวน มะขามแตก มะขามเป็นรา มะขามออกดอกไม่เยอะ แก้ไขโดยเชิญวิทยากร หรือสมาชิกที่ประสบความสำเร็จมาให้ความรู้ เดือนมีนาคม เมษายน ช่วงนั้นมีแมลงมากินดอก ต้องใช้ยา เคยใช้ไกจิก ปัจจุบันทำยาเอง จะไม่พยายามใช้สารเคมี ผู้นำกลุ่มแนะนำ

ให้ใช้ยาปราบศัตรูพืชทำจาก ตะไคร้ สะเดา ข่า โดยเอามาโขลกหมักรวมกันประมาณ 1 เดือน รินเอาหัวน้ำเชื้อแล้วนำมาผสมน้ำพ่นต้นมะขาม

อภส. เคยมาแนะนำให้ทำปุ๋ยหมักก็ใช้ขี้วัว รำหยาบ และผู้นำแนะนำให้ทำปุ๋ยหมักจากผลไม้ต่าง ๆ ที่เสียในสวนโดยการหมักกับกากน้ำตาลแล้วรินเอามาเป็นหัวเชื้อ แล้วนำหัวเชื้อมาผสมน้ำฉีดพ่น

ต้องการให้มีการทำวิจัยด้านดิน ด้านตลาด และข้อมูลสินค้าที่รวดเร็วทันสมัย โรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น โรคด้วงหนอน โรคใบมะขามร่วง น่าจะมีการวิจัยโรคมะขาม

ลักษณะเด่นของผู้นำ

ผู้นำเชิญชวนสมาชิก ปรีกษาสมาชิกในกลุ่ม เชิญชวนสมาชิกมาประชุม สร้างความสามัคคีในกลุ่ม/พัฒนางาน ผู้นำหาตลาดให้ ติดต่อพ่อค้าคนกลาง ผู้นำเป็นผู้ประสานงานเกี่ยวกับการบำรุงรักษา การตลาด การเก็บรักษาผลผลิต ต่อรองราคาสินค้ากับพ่อค้าคนกลาง เสาะแสวงหาแหล่งการตลาด จัดหาวิทยากรมาให้ความรู้ในการปรับปรุงดูแลสวน ผู้นำเป็นคนติดต่อสมาชิกในการประชุมนัดและตลอดจนการขาย โดยการติดต่อหัวหน้ากลุ่มย่อย

ผู้นำเป็นแหล่งความรู้ของสมาชิกในกลุ่ม ผู้นำแนะนำการผลิตแบบดั้งเดิม โดยเอาเมล็ดมาปลูก เพาะเมล็ดจนออกกล้า แล้วนำมาปลูก

ผู้นำเอาใจใส่ต่อการทำงาน มีหลักเกณฑ์ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ วิสัยทัศน์ก้าวไกล เป็นคนสนใจงานทุกอย่าง พุดจริงทำจริง ทุ่มเทเสียสละ หูตาก้าวไกล มีเวลากับงาน มีวิสัยทัศน์ที่ก้าวไกลทันสมัย ผู้นำต้องเป็นตัวอย่างในกลุ่ม ให้ประสบผลสำเร็จ ให้ดูและเชื่อถือได้

แรงจูงใจในการตั้งกลุ่ม

เริ่มตั้งกลุ่มปี 2533 เกิดจากการรวมตัวกันไปซื้อปุ๋ย อดก. ในเกษตรกรผู้ปลูกมะขามรายใหญ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และนำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนกัน เกี่ยวกับโรค ป้องกันได้ ก็เอาประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนกัน บางคนก็จบมหาวิทยาลัยเกษตรเพื่อประโยชน์ในการหากองทุนให้ได้เยอะ ๆ มีสถานที่ทำงานของกลุ่ม มีตลาดสมาชิกเข้มแข็ง เป็นจุดยืน นอกจากนี้เพื่อประโยชน์ด้านการขาย การต่อยอดสินค้าในด้านการขาย ต้องการผลตอบแทนที่ดี ราคา ต้นทุน การตลาดที่ดี แก้ไขปัญหาพ่อค้าคนกลางและการ ไปดูงานต่าง ๆ ถ้าไม่รวมกลุ่ม คิดว่าคงไปไม่ได้

การจัดการภายในกลุ่ม

กลุ่มมีสมาชิกเริ่มแรก 66 คน ปัจจุบันประมาณ 110 คน มีการแบ่งหน้าที่กันเป็นสัดส่วน ดังนี้ ประธาน อ.เอียร ไชยบุญเรือง รองประธาน อ.เรือง ใจบุญ เกร์บุญญิก อ.หอม ใจบุญ เลขานุการ คุณสุวรรณ เหมภัทรสุวรรณ โดยมีตัวแทนของแต่ละหมู่บ้าน มีการแบ่งฝ่ายในการพิจารณา

มีการประชุมของสมาชิกร่วมกันประมาณ 3 ครั้ง มีประชุมคณะกรรมการประชุมประจำปี ๆ ละ 1 ครั้ง ประชุมประจำปีจะเชิญเจ้าหน้าที่การเกษตรที่เกี่ยวข้อง เชิญบริษัทที่ขายยาที่เขาจะมาเป็นสปอนเซอร์ของเราได้ เชิญมาบรรยาย มีการแก้ปัญหาร่วมกัน

กลุ่มแปรรูปมะไฟจีน ตำบลนาเหลียง อำเภอเวียงสา

กลุ่มอยู่ในชุมชนที่มีศูนย์สาธิตการเกษตร มีวิทยาลัยการอาชีพเวียงสา มีหอประชุมหมู่บ้าน ประปาหมู่บ้าน, ตลาด, โรงเรียน มีถนนหนทางสะดวก กลุ่มเกษตรกรที่อยู่ใกล้เคียง ประกอบด้วย กลุ่มมะไฟจีน กลุ่มทำดอกไม้ กลุ่มออมทรัพย์สภาพและการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคมมีดังนี้

ทางกายภาพ แต่ก่อนหนทางเป็นโคลน เป็นดินแดง ไม่มีไฟฟ้าใช้ตะเกียง และใช้น้ำบาดาล เริ่มเปลี่ยนมาก ๆ เมื่อ 5 ปีที่แล้ว มีไฟฟ้าเข้ามาก่อน แล้วประปา ถนนลาดยางมาที่หลัง และมีโทรศัพท์ โดยทั้งหมดส่วนราชการเข้ามาช่วยเหลือ

สภาพทางธรรมชาติ เดิมป่ารก ฝนตกตามฤดูกาล มีฤดูที่ชัดเจน น้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติใใส ปัจจุบันฝนตกเยอะ น้ำท่วม อุณหภูมิเปลี่ยนแปลงมาก ร้อนก็ร้อนจัด หนาวก็หนาวจัด น้ำในแหล่งน้ำขุ่น เริ่มเปลี่ยนเมื่อ 10 ปีที่แล้ว ปี 2524 เนื่องจากตัดไม้ทำลายป่ากันมาก และมีการดูดทรายจากแหล่งน้ำขาย

การอยู่อาศัย สภาพบ้านเรือน เมื่อก่อนเคยอยู่กันอย่างไร ก็ยังเป็นแบบนั้นในปัจจุบัน

เศรษฐกิจ เมื่อก่อนรายได้ต่ำ แต่ก็พอกินพอใช้ เพราะค่าครองชีพไม่สูง ไม่มีหนี้สิน ผักผลไม้เก็บกินได้แถวบ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร ทำนา (แต่ได้ผลไม่ค่อยดี) ทำสวนปลูกทั้งพืชล้มลุก (ถั่วลิสง, ถั่วเหลือง) และไม้ยืนต้น (ลำไย) มีเลี้ยงสัตว์ด้วย (วัว) ส่วนใหญ่เช่าที่เขาค้า แบบพออยู่ได้ประมาณ 3-4 ไร่ ผลที่ได้ขายบ้าง เก็บไว้กินเองบ้าง พอความเจริญเข้ามารายจ่ายก็เพิ่มขึ้น อยากได้อะไรก็ต้องซื้อทุกอย่าง ผู้มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงคือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

ความเป็นมาของการตั้งกลุ่ม

มีการรวมกลุ่มแม่บ้านตั้งแต่ปี 2524 การแปรรูปมะไฟจีนเริ่มปี 2537 เริ่มทำมีสมาชิก 20 คน ปัจจุบันมี 40 คน โดยเกษตรอำเภอริเริ่มโครงการเคหะกิจเกษตร เข้ามาแนะนำจัดอบรมแม่บ้านเกี่ยวกับวิธีการแปรรูปอาหาร สาธิตขั้นตอนการทำให้อู และฝึกปฏิบัติไปด้วย

แรงจูงใจในการก่อตั้งกลุ่ม

ผู้นำกลุ่มกล่าวว่า เริ่มรวมกลุ่มกันเพราะ “อยากหารายได้พิเศษ อยากแปรรูปอาหารเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ขายมะไฟจีนแบบสด ๆ ขายได้ราคาไม่ดี กิโลละ 5-10 บาท”

ทรัพยากรด้านการผลิตและสถานที่ผลิต

มะไฟจีน นำมาจากในหมู่บ้านและซื้อจากหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น บ้านเมืองราม บ้านห้วยแก้ว การปลูกมะไฟจีนจะปลูกตามบ้านที่ละต้นบ้าง 2 ต้นบ้าง ไม่เกิน 10 ต้น ปลูกในที่ร่มใกล้บ้าน จะได้ผลดี และไม่ต้องใส่ปุ๋ย ถ้าปลูกเป็นสวนจะได้ผลไม่ดี หลังจากปลูก 3 – 4 ปีเก็บผลได้ปีละครั้ง ช่วงเดือน พฤษภาคม – กรกฎาคม

การผลิตใช้แสงแดดตามธรรมชาติ ตาก 5-7 วัน ใส่ตูบแล้วมันไม่แห้ง มันขึ้น แต่ตากแดดก็ไม่สะอาด มีฝุ่น นอกจากทำมะไฟจีนอบแห้งแล้ว ทำกระท้อนอบแห้งด้วย

สถานที่ผลิต เดิมผลิตในหมู่บ้าน (บ้านท่าดอนไชย) ที่บ้านของกรรมการหมู่บ้านคนหนึ่ง ตอนหลังย้ายมาทำที่ศูนย์สาธิตการเกษตร ได้รับบริจาคที่ดินจากแม่ของผู้ใหญ่บ้าน

ทุน ร่วมหุ้นกันในหมู่บ้านสมาชิกคนละ 100 บาท และของบเงินสนับสนุนจาก อบต. สำนักงานเกษตรอำเภอเวียงสา

คน ในการผลิตทุกคนช่วยกันหมด ดำเนินกิจกรรมในการผลิตต่าง ๆ ร่วมกัน ไม่เกี่ยวกัน ช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี ไม่มีคนถอนตัว มีแต่มาเพิ่ม ๆ เวลาที่มีสมาชิกใหม่ก็บอกให้ชวนกันทำวิธีการเดิม

อุปสรรคในการผลิตและการแก้ไข

ปัญหาด้านการผลิตคือ ถ้าฝนตกติดต่อกัน 3 – 4 วัน เนื้อมะไฟจีนจะเละไม่แห้ง และจะเอาเข้าเครื่องอบแห้งก็ไม่ได้ เพราะจะทำให้เหนียวเหนียว แก้ไขโดยใช้พลาสติกคลุม ด้านคุณภาพสินค้า ลูกค้าต้องการสินค้าที่มี ออ. เลยให้ ออ. มาตรวจ พบว่าสถานที่ผลิตยังไม่ได้มาตรฐาน จึงกำลังจะปรับปรุง ของบเงินสนับสนุนจาก อบต. มาสร้างห้องบรรจุภัณฑ์ ด้านคนยังต้องพัฒนาทักษะการทำงาน ด้าน "การตรงต่อเวลา ความกระตือรือร้น ความขยันขันแข็ง" ถ้ามีปัญหาแก้ไขโดยกล่าวตักเตือนการเพิ่มผลตอบแทน นอกจากนี้มีปัญหา ด้าน การบรรจุหีบห่อ การขยายตลาด แก้ไขโดยติดต่อผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้หรือพาไปดูงาน

การตลาด

เมื่อทำเสร็จจะไปส่งตามสหกรณ์ โรงพยาบาล สหกรณ์ครู ร้านทอง และมีคนมารับซื้อถึงที่ ขายกิโลละ 120 บาท โดยนำไปวางขายก่อน หลังจากนั้นค่อยเก็บเงินที่เหลือ ขายส่งกล่องละ 15, 40 บาท ถ้าขายปลีกกล่องละ 20, 50 บาท

การขยายตลาด ทำโดยใช้เครือข่าย "เวลาญาติพี่น้องอยู่ต่างจังหวัด จะซื้อไปฝาก มันก็จะขยายติดตลาด"

การแบ่งกำไร

รายได้จากมะไฟจีน ปีละประมาณ 3-4 หมื่น แบ่ง 5% สำหรับสมาชิก ปีหนึ่งได้ประมาณ คนละ 2,000 – 3,000 บาท ส่วนอื่นเป็นทุนหมุนเวียน และช่วยงานอื่น ๆ ของหมู่บ้าน

การจัดการด้านสวัสดิการ

ให้สมาชิกกู้เงิน มีดอกร้อยละ 1 บาทต่อเดือน คนนอกกู้ไม่ได้

ลักษณะเด่นของผู้นำ

- มีความเด็ดขาด มีความคิดกว้างไกล เข้ากับผู้คนได้ดี ไปไหนมาไหนสะดวก อายุไม่แก่ ไม่เด็กเกินไป เป็นคนตรงไปตรงมา ไร้ใจได้ เสียสละ กล้าแสดงออก พุดเก่ง ยอมรับฟังความคิดเห็นของคนในกลุ่ม เป็นกลางในการไกล่เกลี่ยปัญหา เป็นตัวอย่างที่ดีในการทำงาน ไม่จุจิกจู้จี้ ใจกว้าง มีความกว้างขวาง มีความเข้มแข็ง มีความรู้

ถ่ายทอดความรู้โดยการประชุมกลุ่ม ถ้าคนไหนไม่มา ปรับคนละ 50 บาท

เครือข่าย

ด้านการผลิต ไปดูงานที่พิษณุโลก เพชรบุรี ราชบุรี มีการรับความรู้จากเกษตรอำเภอ เกษะกิจ อำเภอ

ด้านการตลาดมีเครือข่ายคือ ส่งสินค้าตามสหกรณ์ โรงพยาบาล สหกรณ์ครู ร้านทอง

ด้านเงินทุน ได้รับการสนับสนุนเงินทุนจาก อบต. และสำนักงานเกษตรอำเภอ

การจัดการภายในกลุ่ม

มีประธาน รองประธาน เหนียวนิก เลขาฯ กรรมการ (2 คน) ประชาสัมพันธ์ ปฏิคม ฝ่ายตรวจสอบ รวมทั้งหมด 9 คน การทำงานในการแบ่งกลุ่ม แต่ละกลุ่มแบ่งงานกันทำ คนไหนว่างก็มาช่วยทำ ถ้าคนไหนมาไม่ได้ให้ส่งตัวแทนมาแทน และนอกเหนือจากช่วยกันทำแล้ว มีแบ่งกันไปทำที่บ้านแล้วนำมารวมกัน

ความสำเร็จของกลุ่มพืชผลและแปรรูป

เครือข่ายเกษตรกร เกษตรกรมีการรวมกลุ่มกันด้วยความสมัครใจ โดยกลุ่มมะขามหวาน เริ่มต้นกลุ่มปี 2533 เดิมมีสมาชิก 66 คน และในปี 2544 มีสมาชิก 110 คน กลุ่มแปรรูปมะไฟจีน เริ่มทำการแปรรูปมะไฟจีน ปี 2537 มีสมาชิก 20 คน ขณะนี้มีสมาชิก 40 คน กลุ่มไม่มีคนถอนตัว มีแต่มาเพิ่ม

เครือข่ายสนับสนุน กลุ่มมะไฟจีน ได้รับการสนับสนุนด้านการเงินจาก อบต. และสำนักงานเกษตรอำเภอเวียงสา เคหะกิจเกษตรกรรมให้ความรู้ด้านการแปรรูปอาหาร" กลุ่มมะขามหวานได้รับการสนับสนุนจากเกษตรอำเภอ ด้านการเงิน

ผู้นำกลุ่มเกษตรกร

ผู้นำทางด้านความคิด "แนะนำให้ใช้การผลิตแบบดั้งเดิม โดยเอาเมล็ดมาปลูก เพาะเมล็ดจนออกกล้า แล้วนำมาปลูก" "เป็นแหล่งความรู้ของสมาชิกในกลุ่ม" "คิดกว้างไกล มีวิสัยทัศน์"

ผู้นำประสานงาน "เชิญชวนสมาชิกมาประชุม สร้างความสามัคคีในกลุ่ม หาดลาด ต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง เป็นกลางในการไกล่เกลี่ยปัญหา"

ผู้นำถ่ายทอดความรู้ "ผู้นำสอนวิธีการทำมะไฟจีนอบแห้ง ผู้นำกลุ่มมะขามหวาน สอนการทำปุ๋ย และยาฆ่าแมลงปลอดภัยสารพิษ"

ผู้นำเป็นแบบอย่างของการทำงาน "ทุ่มเท เสียสละ สนใจงานทุกอย่าง มีเวลาให้กับงาน ตรงไปตรงมา ใฝ่ใจได้ ไม่จุจิกจู้จี้ ใจกว้าง มีความกว้างขวาง เข้มแข็ง"

มีแรงจูงใจภายในและแรงจูงใจภายนอกในการรวมกลุ่ม กลุ่มมะไฟจีนกล่าวถึง "ต้องการหารายได้พิเศษ ต้องแปรรูปอาหารเป็น ต้องการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์" กลุ่มมะขามหวานกล่าวถึง "ต้องการรวมตัวเพื่อซื้อปุ๋ย อ.ต.ก ได้ในราคาถูก ต้องการแก้ไขปัญหาค้าคนกลาง ต่อรองสินค้าด้านการขาย ไปดูงานร่วมกัน ช่วยเหลือกันและกัน นำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนกัน มีสถานที่ทำงานของกลุ่ม"

ทุนชุมชน

- การผลิตใช้ปัจจัยภายในท้องถิ่นเกือบทั้งหมด กลุ่มมะไฟจีนกล่าวว่า "สถานที่ที่มีผู้บริจาคระดมเงินค่าน้ำจากสมาชิก"

การจัดการของชุมชน

- การจัดการภายในกลุ่ม มีโครงสร้างและกำหนดหน้าที่ชัดเจน มีการประชุมปรึกษาหารือกันเป็นประจำ กลุ่มมะไฟจีน มี "ประธาน รองประธาน เภรบุญญิก เลขา ประธานสัมพันธ์ ปฏิคม และฝ่ายตรวจสอบ มีการแบ่งกลุ่มแบ่งงานกันทำ คนไหนว่างก็มาช่วยกันทำ คนไหนมาไม่ได้ก็ส่งตัวแทนมา"

กลุ่มมะขามหวาน มี "ประธาน รองประธาน เภรบุญญิก เลขา มีการประชุมใหญ่ประจำปี และมีการประชุมกลุ่มเป็นระยะๆ"

ข้อเสนอแนะ

กลุ่มมะขามหวาน และ กลุ่มมะไฟจีน เป็นกลุ่มเกษตรกรที่มีเป้าหมายของการผลิตเพื่อการค้า การพัฒนากลุ่ม ควรให้ความสำคัญกับประเด็นต่อไปนี้

- 1) การสร้างความเข้มแข็งกลุ่ม โดยการสร้างความสามารถในการผลิต การตลาด และการแปรรูป ทั้งในกลุ่มเกษตรกร และกลุ่มแม่บ้าน หรือ ครอบครัวเกษตรกร
- 2) สร้างความสามารถด้านการสร้างภูมิปัญญาเกี่ยวกับดิน การจัดการศัตรูพืชและการถ่ายทอดภูมิปัญญาในแนวราบและแนวตั้ง
- 3) สร้างเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย บริษัทเอกชน องค์กรด้านการเกษตร

กลุ่มอนุรักษ์พันธุ์ปลา

กลุ่มอนุรักษ์พันธุ์ปลาน้ำจืดบ้านดอนแก้ว อำเภอท่าวังผา และหาดผาชน ตำบลเมืองจัง กิ่งอำเภอ ภูเพียง

ประเพณีความเชื่อ บ้านดอนแก้ว ยังมีกิจกรรมที่มีเป้าหมายสำคัญ “เพื่อการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน” อยู่ เป็นพิธีไหว้ผีบ้าน ในวัน 9 ค่ำเดือน 8 มี “เข้าจ้ำ” เสี่ยงทายเรื่องดินฟ้าอากาศ การทำมาหากิน รวมทั้งปัญหาความทุกข์ต่างๆ ของชาวบ้าน สังสรรค์ ร่วมกินร่วมสนุกกันทำให้ชาวบ้านได้มีโอกาสปฏิสังสรรค์กันและสนองความต้องการอีกหลายอย่าง อี บี ไทเลอร์ (E. B. Tylor) ได้กล่าวไว้ว่า ศาสนา คือความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ จึงเท่ากับว่าได้รวมเอาความเชื่อเรื่องผี และวิญญาณให้เป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อในศาสนาด้วย การบูชาบรรพบุรุษ คือ การบูชาผี ในความหมายของผีที่เกิดจากวิญญาณของคนที่ยายแล้ว ดังนั้น การกราบไหว้ แสดงคารวะต่อผีปู่ตา ผีบ้าน ซึ่งเชื่อว่าเป็นผีของบรรพบุรุษผู้อพยพเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านและผู้ที่ย้ายอยู่ในหมู่บ้านมีความเคารพยำเกรง มีพิธีแสดงความกตัญญู รู้คุณ และกราบไหว้ สืบทอดกันมาชั่วลูกชั่วหลาน จะเห็นได้ว่า ชาวบ้านดอนแก้ว จะรับเอาพิธีกรรมของระบบความเชื่อต่าง ๆ มา โดยไม่เห็นความขัดแย้งในระบบความเชื่อ เช่น พุทธศาสนา สอนไม่ให้เชื่ออะไรง่าย ๆ เช่น ในกาลามสูตร แต่ชาวบ้านเชื่อเรื่อง “การเข้าจ้ำ” เสี่ยงทายต่าง ๆ เป็นต้น

ชาวบ้านจะสนใจในพิธีกรรมเท่านั้น ในพิธีไหว้ผีบ้านจะนิมนต์พระ 9 รูป มาสวดมนต์เพื่อเป็นมงคลด้วย และเข้าจ้ำด้วย แสดงให้เห็นถึงความเฉลียวฉลาด ในการคิดปรับตัว เป็นการพัฒนาทางวัฒนธรรมที่จะปรับปรุงเครื่องมือ อุปกรณ์ ในการดำรงชีวิตให้เหมาะกับการดำรงชีวิต เพราะ “การเข้าจ้ำ” มีหน้าที่ประโยชน์ในการตอบสนองความต้องการมนุษย์ เป็นความต้องการเสถียรภาพและความมั่นคงทางจิตใจ การเสี่ยงพระ 9 รูป ก็เป็นการทำบุญที่ทำให้เกิด “ปิติ” ความสุขใจ เช่นเดียวกัน

หาดผาชน มีความเชื่อดั้งเดิมว่า ป่าเราจะไม่ตัด แต่มีคนอื่นมาตัด ปลาเราไม่จับ ก็มีคนอื่นมาจับ ดังนั้น เราอยู่ได้ต้องช่วยกันดูแลไม่ให้มีการตัดไม้ ทำลายป่า และจับสัตว์น้ำให้ทุกคนสำนึกได้ว่าตนเป็นเจ้าของ ดังนั้น จึงควรจะให้แต่ละคนมาเป็นกรรมการเพื่อให้ดูแลกันด้วยตนเอง จะเห็นได้ว่า ผู้นำได้ใช้กลไกทางวัฒนธรรม (cultural strategy) คือเครื่องมือในการควบคุมทางสังคม ในกรณีนี้ได้ใช้ยุทธวิธีของสถานภาพและบทบาท คือ เมื่อสังคมมีการวางรูปแบบของบทบาทที่ควรจะเป็นเอาไว้ สถานภาพเป็นที่รวมแห่งสิทธิและหน้าที่ที่บุคคลมีอยู่ เกี่ยวข้องกับผู้อื่นและสังคม บทบาทก็เป็น

ลักษณะให้บังเกิดผล สถานภาพแสดงให้ทราบว่าบุคคลนั้นเป็นกรรมการหรือสมาชิกอนุรักษ์ บทบาทที่จะแสดงให้ทราบว่า บุคคลนั้นถูกคาดหวังให้ทำอะไรบ้าง เป็นการควบคุมพฤติกรรม องค์ประกอบในการควบคุมบทบาท ได้แก่ การให้ความนิยามยกย่อง เขาสามารถคาดหวังได้ว่า เขาจะได้รับการยอมรับ ยกย่อง จากคนอื่น ๆ ในสังคม บุคคลปฏิบัติตามบรรทัดฐาน ดังนั้น บทบาทจึงมีการควบคุมซึ่งกันและกัน

การเรียนรู้ บ้านดอนแก้ว ยังมีภูมิปัญญาของชุมชนที่เชื่อมต่อกับความรู้สากล สร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สอดคล้องและรับใช้ชีวิตและชุมชน คือ ปู่ย่า ตายาย เคยสั่งสอนไว้ว่า “ให้เคารพปฏิบัติต่อป่าเหมือนพ่อ กับแม่น้ำเหมือนกับแม่” เมื่อชาวบ้านเห็นความสกปรก การถูกทำลายของป่าและแม่น้ำ จึงคิดหาทางแก้ไขปัญหานั้น สาเหตุ คือ ต้องไม่ทิ้งของสกปรกลงน้ำ ไม่จับปลาร่วมกัน สร้างเขตอภัยทานโดยใช้เงื่อนไขทางความเชื่อทางศาสนาเข้ามาเป็นแนวทางควบคุม ให้ท่านเจ้าอาวาสวัดเป็นผู้นำ เป็นการประยุกต์พุทธศาสนาเข้ามาแก้ไขสถานการณ์ จัดพิธีสืบชะตาแม่น้ำ ซึ่งประยุกต์มาจากพิธีสืบชะตาหมู่บ้าน และพิธีสืบชะตาคน (คล้ายสะเดาะเคราะห์ของภาคกลาง) โดยมีนาย มีพระสงฆ์ พระครูมานัสสีพิทักษ์ เจ้าอาวาสวัดโพธาราม ตำบลศรีภูกอย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา เคยทำมาแล้ว เมื่อปี 2522 จะเห็นได้ว่า เมื่อชาวบ้านเดือดร้อน พระสงฆ์และผู้อาวูโสจะช่วยกันแก้ปัญหาโดยอาศัยการประยุกต์ประเพณีพื้นบ้าน และประเพณีพุทธศาสนา ซึ่งสามารถเรียงขวัญ ให้กำลังใจชาวบ้านกลับคืนมา รวมทั้งก่อให้เกิดความร่วมมือ ความสามัคคี และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในหมู่บ้าน ก่อให้เกิดความเลื่อมใส เคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในหมู่บ้าน โดยเฉพาะผีบ้าน ผีดูแลรักษาหมู่บ้าน เคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลแม่น้ำ

หาดผาชน ผู้นำใช้วิธี “ซึมความรู้” โดยไปเยี่ยมชาวบ้านบ่อยๆ แล้วพูดถึงปัญหาสภาพแวดล้อมไม่ดี ไม่มีปลากินแล้ว ต้นไม้ถูกตัดหมด เกิดแห้งแล้ง นานเข้าชาวบ้านก็มาขอเข้าร่วมอนุรักษ์ด้วย เมื่อเขามาเป็นกรรมการแล้ว ก็ไม่มีใครทำลายป่า เป็นป่าชุมชน เพราะเขาดูแลของเขา ทางด้านน้ำก็เหมือนกัน จะเห็นได้ว่า ผู้นำใช้วิธีการขัดเกลากฎทางสังคม คือ การถ่ายทอดวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ในด้านความเชื่อ ทำที่ คุณค่ากฎเกณฑ์ของกลุ่มทางอ้อม ไม่ได้บอกตรง ๆ แต่ค่อย ๆ เกิดการซึมซับในกิจกรรมและให้การสนับสนุนการอนุรักษ์ในที่สุด

ทุนชุมชน บ้านดอนแก้ว มีระบบการสะสมทุนของชุมชน ที่มีรูปแบบและวิธีการทางวัฒนธรรมเข้ามามีบทบาท คือ ในวันสงกรานต์ วันที่ 12 เมษายนของทุกปี จะมีพิธีสืบชะตาแม่น้ำ สืบชะตาปลา จัดผ้าป่าปลาขึ้น ซึ่งประเพณีเหล่านี้ในชุมชนดั้งเดิมเคยมีอยู่แต่ทำกับ “คน” จะมีพระ 9 รูป รับนิมนต์ มาสวดมนต์ โยงด้ายสายสิญจน์มาหาแม่น้ำนาน โดยผู้ที่คิดทำพิธีนี้ คือ พระเลวียน เจ้าอาวาสวัดดอนแก้ว ชุมชนประชุมตกลงกันให้มากองทุนปลามาใช้สมทบเงินสร้างวิหารในปี 2538

หาดผาชน กระตุ้นให้เกิดกลุ่มอนุรักษ์โดยใช้ชุมชนประชุมทุกบ้าน เช่น การอนุรักษ์นก จะอบรมเด็ก แต่ขอให้แม่เด็กมาเป็นกรรมการ และขยายผลถึงพ่อ ใช้อิทธิพลกลุ่มสถาบันครอบครัว สร้างการอนุรักษ์

รักษาสิ่งแวดล้อม จะส่งผลถึงสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อวิถีชีวิต ระบบสิ่งแวดล้อม จึงหมายรวมถึง ดิน น้ำ ป่า อากาศ บ้านดอนแก้ว ก่อนที่จะมีกลุ่มอนุรักษ์พันธุ์ปลา ก่อนปี 2530 ฝนแล้ง สภาพภูมิอากาศแห้งแล้ง น้ำแห้ง ปลูกปลาจากแม่น้ำหายไหมด เนื่องจากมีผู้ใช้สารเคมี ในการทำไร่นามาก ทั้งสิ่งสกปรกลงแม่น้ำ เกิดการตื่นเงิน

หาดผาชน ในปี 2527 เขามีการอนุรักษ์ปลา “ไปดักปลาได้นิดหน่อย แต่ห้ามลากปลา เหมือนลากวัว (มาก ๆ) ช่วงเทศกาลอะไรก็ตาม จะเป็นทอดกฐิน ผ้าป่า หรือลอยกระทง ก็จะไปเอา ระเบิดไประเบิดปลาน้ำขึ้นมากทำกับข้าวเลี้ยงแขก หรือเอาไฟฟ้าไปจี้ไปช็อตปลา จนต่อมาไม่มีพอจับกินได้”

สวัสดิการชุมชน บ้านดอนแก้ว มีกองทุนปลาที่เกิดจากงานทอดผ้าป่าปลา จากงานสืบชะตาแม่น้ำในวันสงกรานต์ชาวบ้านตกลงใจร่วมกันว่า ให้ใช้เงินที่จะเกิดประโยชน์ที่สุดแก่ชุมชน พอดีวัดดอนแก้วมีการก่อสร้างวิหารยังไม่สำเร็จขาดงบประมาณอยู่ จึงตกลงใจร่วมกันว่าให้สหบทุนสร้างวิหารไป 200,000.- บาท

หาดผาชน มีการจัดหากองทุน โดยการใช้เรือหาปลาเป็นเรือแข่ง มีกิจกรรมล่องแพ เป็นการท่องเที่ยว หาเงินเข้าชุมชนเงินทุนของกลุ่มที่ได้ จะใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกันและให้กู้ยืม

สาเหตุของการเกิดกลุ่ม บ้านดอนแก้ว เพราะมีปัญหาสภาพแวดล้อมบีบบังคับ ร่วมกับระบบคุณค่าเดิม ที่มีความเชื่อทางศาสนาและมีผู้นำสงฆ์ และผู้ใหญ่บ้านที่ถูกบ้านมั่นคงและศรัทธา แม้บางคนไม่เห็นด้วยบ้าง แต่ผู้นำจะขอให้อยู่หนึ่ง ๆ ก่อน แล้วดูไปก่อนก็ยอมรับได้

ผู้นำ มีบทบาทสำคัญที่จะทำให้กลุ่มดำรงอยู่ได้โดยเน้นให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมตัดสินใจมีความซื่อสัตย์ ตรงไปตรงมา โปร่งใส ในเรื่องการเงิน ชี้แจงให้ชาวบ้านเห็นทั้งรายรับรายจ่ายชัดเจน จะร่วมมือกันอย่างดี

การบริหารจัดการภายในกลุ่ม เจ้าอาวาสเสวียน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน รวมทั้งสมาชิกมาร่วมปรึกษากันว่า จะทำอะไรจึงจะมีปลา มีปู กลับมา เป้าหมายถึงการอนุรักษ์พันธุ์ปลา จะทำสำเร็จได้ ก็ต้องกำหนดเขตอภัยทานขึ้นหน้าวัด เป็นศูนย์รวม โดยใช้ศาสนาเข้ามาประกอบ ต้องมีระเบียบ วางกฎเกณฑ์ร่วมกันว่า ถ้าใครฝ่าฝืน จับปลาจะทำอย่างไร ปรับเป็นเงินตีใหม่ ตัวละเท่าไร” บักปายเขตหวงห้ามที่ไหน ช่วงแรก 70 เมตร ต่อมาจึงเพิ่มขึ้นเป็น 300 เมตร กำหนดชาวบ้านให้เปลี่ยนกันเข้าเวร เฝ้าทั้งกลางวันและกลางคืนในช่วงแรก ๆ ต่อมา เมื่อผลปรากฏว่า มีปลามาอยู่กันมากมาย และชุมชนไม่ขาดแคลนปลาเหมือนกัน ชาวบ้านเห็นประโยชน์อย่างแท้จริงของการอนุรักษ์ ก็ไม่มีใครแอบจับปลาในเขตอภัยทานอีก ไม่ต้องการเข้าเวรเฝ้าดูแลอีกต่อไป เมื่อเริ่มก่อตั้งมีสมาชิก 89

หลังคาเรือน ปัจจุบันมีสมาชิก 120 หลังคาเรือน คณะกรรมการมี 9 คน มีผู้ใหญ่บ้านอีก 1 คน รวมเป็น 10 คน

หลักการตั้งกลุ่มแล้ว สมาชิกมีความสัมพันธ์ดีขึ้น ยอมรับกฎเกณฑ์ มีการขายเครือข่าย ไปถึง 113 หมู่บ้าน พื้นฟูสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี

หาดผาขน

สาเหตุของการเกิดกลุ่ม ในอดีตได้มีแนวคิดว่า อนุรักษ์พันธุ์ปลา แต่ไม่จริงจัง มีงานเช่น ทอดถิ่น ผ่าป่า ก็ระเบิดปลามาเลี้ยงแช่อยู่ แต่ในปี 2536 คณะกรรมการ ผู้ใหญ่บ้านและองค์กร ก็มาขอให้อนุรักษ์จริงจังขึ้น กันเขต 300 เมตร แต่ยังไม่ได้ผลดีนัก เมื่อผู้ใหญ่คนปัจจุบันเข้ามารับหน้าที่ ปี 2537 ก็เริ่มมีบทบาท

ผู้นำ มีความอดทน รับผิดชอบ จริงจัง เสียสละ ทำงานเพื่อส่วนรวมมากกว่างานส่วนตัว มีความสามารถในการประสานงานกับชุมชนและข้าราชการ

การบริหารจัดการภายในกลุ่ม จะใช้วิธี "ซึม ความรู้" ค่อย ๆ ถ่ายทอดแบบไม่เป็นทางการ กับชาวบ้าน ไปพูดไปคุยบ่อย ๆ ใช้วิธีการผ่านตัวการจากบ้าน วัด โรงเรียน และสาธารณสุข ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน มีครู สปช. ผู้นำจะมีบทบาทเด่นในการประสาน ในชมรมอนุรักษ์นก จะเริ่มมีเด็กและแม่ ผ่านต่อไปยังพ่อ ชาวบ้านก็เข้ามาร่วมด้วย มีเยาวชน 60 คน รวมพ่อแม่ด้วย กลุ่มป่า ชุมชน กลุ่มปลา ทั้งหมู่บ้าน 500 ชีวิต มีคณะกรรมการ 29 คน ต้องจัดคณะกรรมการเป็นผู้ควบคุมดูแลในกฎระเบียบ ผู้ใหญ่บ้านจะอยู่ประจำตอนกลางวัน กรรมการจะผลัดเปลี่ยนกันมา มีการประชุมใหญ่ 3 เดือนต่อ 1 ครั้ง โดยกลุ่มอนุรักษ์พันธุ์ปลาสัตว์น้ำ จะมีประธาน คือ พ่อสมาน จากบ้านดอนแก้ว อำเภอกำแพงแสน ทำหน้าที่ดูแลเครือข่าย

ความสำเร็จของกลุ่มอนุรักษ์พันธุ์ปลา

บ้านดอนแก้ว มีพระเสวียนเป็นผู้นำแบบไม่เป็นทางการ มีความสามารถสูง และมีบทบาทในการอบรมธรรมะแก่เด็กนักเรียนเป็นประจำอยู่แล้ว ถ้าจะขยายรูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลา ร่วมกับโรงเรียนและชุมชนในรูปโครงการต่าง ๆ ที่คิดขึ้นโดยครูนักเรียน และผู้ปกครองได้อีกมากมาย เพื่อแสดงให้เห็นเอกลักษณ์พิเศษของชุมชน เช่น รวบรวมพันธุ์ปลา ชุดบ่อเลี้ยงปลาที่โรงเรียนเลี้ยงปลา ในกะชังที่แม่น้ำน่าน เพิ่มพูนทักษะความรู้ เป็นการเพาะพันธุ์ปลา ผสมพันธุ์ปลา โดยร่วมมือกับกรมประมง ที่มีศูนย์อยู่ที่บ้านน้ำครก อ.เมืองน่าน ก็น่าจะเกิดประโยชน์ต่อการอนุรักษ์และสร้างทักษะด้านการเกษตรให้แก่นักเรียน และจะขยายผลไปสู่โรงเรียนต่าง ๆ เป็นเครือข่ายอีกด้านหนึ่ง นอกจากเครือข่ายอนุรักษ์พันธุ์ปลาแบบเดิม

หาดผาขน ผู้นำ เป็นผู้มีความรู้วิธีการขัดเกลากาทางสังคมแบบทางอ้อมได้เด่นมาก เรียนรู้ถึงกระบวนการควบคุมทางสังคม เพื่อโน้มน้าวให้ผู้อื่นมีความคิดเห็นคล้ายตาม และใช้การให้สถานภาพ

ควรเป็นสมาชิกควบคุมบทบาทการอนุรักษ์ของสมาชิกได้ดีเยี่ยม ก่อนอื่นทำอย่างไรให้คนเป็นสมาชิกเมื่อเป็นแล้วก็มีพฤติกรรมที่เหมาะสมเอง เทคนิคนี้ควรได้รับการเผยแพร่ให้แก่ผู้นำชุมชนต่าง ๆ ได้เห็นเป็นตัวแบบ เพื่อความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ ที่ทุก ๆ ชุมชนจะได้กลับไปมีชีวิตที่อุดมสมบูรณ์เหมือนในอดีต

กลุ่มหม่อนเลี้ยงไหม และชาใบหม่อน อำเภอแม่จริม

ประเพณีความเชื่อ ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษจะมีการรวมกลุ่มกัน ช่วยเหลือกันทั้งในหมู่บ้านเองและขยายไปจนถึงระหว่างหมู่บ้าน จะเป็นการลงแขกเกี่ยวข้าว ช่วยกันเก็บผลผลิตลงแขกเก็บข้าวโพด ช่วยงานบุญต่างๆ มีการเลี้ยงผี การสวดัญข้าว กิจกรรมที่แสดงให้เห็นถึง "การอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน" ยังมีอยู่แต่ได้แปรรูปไป เช่น มีครั้งหนึ่ง ชาวบ้านได้งบประมาณมาเพื่อการฝึกอบรมการทำอาชีพเสริม ทำชาใบหม่อน แต่ขาดงบประมาณในการเดินทางไปดูงาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ชาวบ้านทุกคนร่วมใจกันสละเบี้ยเลี้ยงที่จะได้รับคนละ 50 บาทต่อวัน ให้กลุ่มแล้วต่างก็นำอาหารมารับประทานกันเอง ได้ใช้เงินนี้เป็นค่ายานพาหนะเดินทางกันไป จนถึงศูนย์หม่อนไหมนครราชสีมา ประเพณีความเชื่อนี้ก็แสดงให้เห็นว่ามีจริงในคนไทย ชาวบ้านได้รับความเมตตาจากข้าราชการ ซี 6 ท่านหนึ่งที่ไม่เคยรู้จักกันมาก่อนเพียงแต่เขียนจดหมายไปขอดูงาน ท่านซึ่งก็เป็นคนไทยคนหนึ่ง แม้จะอยู่ห่างกันไกลก็รีบโทรศัพท์กลับมาหาทันที ยินดีช่วยเหลือ นัดแนะ นำชาวบ้านไปดูทุกขั้นตอนที่ทำชาใบหม่อน รวมทั้งพาไปที่บริษัทเอกชนที่ส่งชาหม่อนไปประเทศญี่ปุ่น แสดงให้เห็นถึงน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อสังคมไทยยังมีอยู่ และเป็นแกนสำคัญ ที่จะทำให้ชาติไทยเราอยู่ได้ในระดับชุมชนเล็กๆ ค่านิยม ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจ ไม่ได้จางหายไปจากใจเลย

ในสถานการณ์ช่วงนี้ ที่มีคนกลับท้องถิ่นมากขึ้น กลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหมก็ได้ขยายขึ้นมากมาย โดยการแบ่งปันกิ่งหม่อนที่ตัดทิ้ง เพื่อตกแต่งแก่สมาชิกใหม่ๆ ไปทดลองปลูกขยายพันธุ์

การเรียนรู้ ในกลุ่มนี้จะเห็นได้ชัดเจนตั้งแต่เริ่มมีการนำต้นหม่อนมาปลูกในชุมชน โดยเจ้าหน้าที่เกษตร ได้เรียนรู้ตามทฤษฎีที่ว่า ปลูกบนพื้นที่ราบ ทำแปลงขนาดไหน แต่เกิดปัญหาปลูกได้น้อย เพราะพื้นที่ส่วนมากในอำเภอแม่จริม เป็นภูเขา กลุ่มจึงทดลองปักชำในพื้นที่สูงเอง เพราะเคยมีภูมิปัญญา นำต้นไม้อื่นปลูกบนพื้นที่สูงได้ผลมาก่อนแล้ว ผู้นำเล่าว่า กลุ่มจะทำตามคำแนะนำร่วมกับเทคนิคของตนเอง ที่ได้เรียนรู้ด้วยการทดลองปฏิบัติจริง เช่น เจ้าหน้าที่สอนว่าในการทำใบชา ใบหม่อนใช้ได้ทั้งใบอ่อนและใบแก่ แต่กลุ่มไม่เชื่อ ได้ทดลองทำเองและพบว่า ถ้าใบหม่อนอ่อนเกินไปจะทำให้ชา มีรสเปรี้ยว แต่ถ้าใบแก่เกินไปเมื่อนำมานวดในกะทะแล้วใบจะแตกหมด

เรียนรู้จากการสังเกตและทดลอง เจ้าหน้าที่สอนว่าให้ชอยใบหม่อนเป็นฝอยเล็กๆ ให้ตัวไหมวัยอ่อนกิน แต่เขาสังเกตว่าใบจะแห้งเหี่ยวเร็ว ตัวไหมเล็กๆ จะดุน้ำเลี้ยงกินไม่ทัน แต่ถ้าไม่ชอยเล็กจนเกินไปจะดีกว่าไหมกินได้นานกว่าจะแห้ง ความเติบโตของไหมดีกว่า เขาทดลองแบ่งโต๊ะเลี้ยงไหม โดยให้ใบหม่อนแบบฝอยและใบใหญ่ต่างกัน พบผลการทดลองที่พิสูจน์ได้ว่า ไหมที่กินใบฝอยโตช้ากว่า

ทุนชุมชน มีระบบสะสมทุนของชุมชน โดยมีรูปแบบวิธีการทางวัฒนธรรมเข้ามามีบทบาทด้วย เช่นเมื่อเริ่มก่อตั้งเป็นกลุ่มผู้เข้ากับอบรรม งบประมาณที่ได้มาไม่พอในการดำเนินโครงการทำชาไบหม่อน คือขาดงบประมาณการไปดูงาน ทุกๆ คนที่ใช้การลงเงินเหมือนลงแขก สละเงินเบี้ยเลี้ยงของตนให้เป็นทุนในการดูงาน กลุ่มชาไบหม่อนจะไม่มีการเสียเงินค่าสมาชิก แรงงานก็มาช่วยกันทำบ้าง แต่เกิดปัญหา เพราะทุกๆ คนมาไม่พร้อมกัน ว่างไม่ตรงกัน บางคนมาบ้างไม่มาบ้าง จึงประชุมตกลงร่วมกันกำหนดหลักเกณฑ์ประเพณีเดิม ถ้าใครคนอื่นมาลงแขกลงแรงให้เรา เราต้องตอบแทนลงแรงให้เขาฟรี แต่เงื่อนไขนี้จะใช้กับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ เพราะคนมีเวลาว่างน้อยลงและทำอาชีพมากกว่าหนึ่งอาชีพ จะไปลงแรงทำชาไบหม่อนตอบแทนเพื่อนบ้าง กลุ่มจึงกำหนดหักค่าน้ำค่าไฟ 10% ค่ากลุ่ม 20% ค่าขายและค่าจัดกล่อ 10% ส่วนที่เหลือ 60% จึงนำมาแบ่งให้สมาชิก (ตามสัดส่วนการลงเวลาทำงาน) ซึ่งสมาชิกจะมีรายได้จากการทำชาไบหม่อน ประมาณ 3000 บาท ต่อเดือน

ระบบธุรกิจชุมชน การจัดการด้านการตลาดเพื่อเพิ่มมูลค่าของผลผลิต ยังมีตลาดไม่แน่นอน ทำให้การกำหนดแผนการผลิตได้ยาก การรับออเดอร์จะมาพร้อมกันและทิ้งช่วงไม่สม่ำเสมอ

การรักษาสิ่งแวดล้อม สภาพภูมิประเทศเป็นที่สูง และภูเขาเป็น 9 ส่วนมาก จึงมีการทำไร่เลื่อนลอย ข้าว ไร่ข้าวโพด อาศัยน้ำฝนเป็นหลัก แต่ต่อมา แห้งแล้งมากขึ้น ฝนไม่ตก เพราะต้นไม้ถูกตัดถูกทำลายมากจึงต้องเลิกการทำไร่เลื่อนลอย แต่สภาพปัจจุบัน (พ.ศ.2544) สภาพภูมิอากาศดีขึ้น มีฝนมากขึ้น เพราะมีโครงการปลูกป่าเพิ่มขึ้น ปี 2512 ชาวบ้านได้รับการบริการจากรัฐ มีความสะดวกสบายมากขึ้นมีถนนหนทาง สาธารณูปโภค หน่วยราชการเข้ามาตั้งอยู่เป็นศูนย์กลางชุมชน พี่ๆ ไร่ที่เคยปลูก เช่น ข้าวโพด ได้ลดพื้นที่ลงเพราะรายได้ต่ำเพียง 1 ใน 10 ของการปลูกหม่อน เลี้ยงไหม จึงมีการขยายพื้นที่ ปลูกหม่อน แทนข้าวโพด หม่อนจะมีอายุได้ถึง 15 ปี ถ้าจัดตกแต่ง ให้เหมาะสม

สวัสดิการชุมชน เมื่อรวมกลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ชาไบหม่อน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสหกรณ์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มเลี้ยงปลา ขึ้นแล้ว แต่ละกลุ่มก็พยายามดำเนินการเพื่อสนองความต้องการของชุมชนผู้นำของกลุ่มชาไบหม่อนเล่าให้ฟังว่า ปัจจุบัน ถ้าญาติหรือสมาชิกคนใดถึงแก่กรรม กลุ่มก็จะมีสวดอภิธรรมให้ รวมทั้งมีเงินช่วยในงานต่าง ๆ ของสมาชิกในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านอุ่นใจ ขณะเดียวกัน กลุ่มคนที่อพยพกลับคืนกัน ก็ได้รับการอุดหนุนให้เรียนรู้การทำมาหากินต่าง ๆ จำงานบ้าง มาฝึกฝนเรียนรู้จากการช่วยคนเก่า ๆ ทำงาน แบ่งปันถึงต้นหม่อนให้ลองปลูกเรียนรู้ การเลี้ยงไหม จนสามารถขยายได้มากขึ้น

การจัดการของชุมชน

การก่อตั้งกลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานเกษตร อำเภอแม่จริมช่วยเหลือโดยให้งบประมาณในการสร้างโรงเลี้ยงไหม บางคนก็ภูมามาส่งโรงเลี้ยงประมาณโรงละ 30,000 บาท สมาชิกเริ่มแรกราว 50 กว่าคน ปัจจุบันมีสมาชิก 100 คน สมาชิกจะต้องจ่ายค่าสมาชิก

ปีละ 100 บาท ต่อ หุ่น โดยการรวมกลุ่มของสมาชิกจะทำเพื่อซื้อยา ปุ๋ยและอื่น ๆ โดยสมาชิกจะเอาปุ๋ยไปก่อน เมื่อขายใหม่ได้แล้ว จึงนำเงินมาหักค่าปุ๋ย

กลุ่มปลูกชาใบหม่อนมีกรรมการ 10 คน ไม่เก็บค่าสมาชิก หักค่าน้ำ - ค่าไฟ ค่ากลุ่ม ค่าขาย ค่าจัดทำกล่อง รวม 40% เหลือ 60% จะแบ่งตามสัดส่วน

ผู้นำ กลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม คือ นางเข็มทอง พรหมสกุลปัญญา ส่วนผู้นำกลุ่มชาใบหม่อน คือ นายอิน - แก้ว พรหมสกุลปัญญา

- คุณลักษณะของผู้นำมีความมุมานะ บากบั่น มีการวางแผนล่วงหน้า มีความคิดสร้างสรรค์ ชอบทดลองเรียนรู้ มีมนุษยสัมพันธ์ มีความเสียสละ เข้ากับคน ประสานกับคนได้ดี

การบริหารงานกลุ่ม กลุ่มปลูกหม่อนเลี้ยงไหม จะเลือกประธานกลุ่ม และคณะกรรมการกลุ่ม โดยคณะกรรมการกลุ่มทำหน้าที่ในการประสานงานกับสมาชิกในเรื่องต่าง ๆ เช่น

จัดประชุมคณะกรรมการ จัดการเรื่องซื้อปุ๋ย ยาให้สมาชิกเมื่อได้รับเงิน จะทำหน้าที่หักเงินของสมาชิกแต่ละคน เป็นค่ายา

1. ค่าตัวไหมให้กับทางศูนย์ (กล่องละ 640 บาท)
2. หักเงินค่าเงินกู้ที่กู้กับสหกรณ์การเกษตร หรือ ธ.ก.ส.
3. หักค่าปุ๋ย ค่ายา

ความสำเร็จของกลุ่มหม่อนไหม

ลักษณะเด่นของกลุ่มที่ทำให้งานสำเร็จ จะเป็นการใช้ปัญญา ในการตัดสินใจ แม้จะเรียนรู้จากเจ้าหน้าที่เกษตรว่า หม่อนต้องอยู่ในที่ราบ แต่พื้นที่ในอำเภอของตนเป็นที่สูง จะแก้ปัญหาอย่างไร กลุ่มจะมีจิตวิญญาณเป็นนักวิจัย ที่ไม่ยอมเชื่ออะไรง่าย ๆ ต้องทดลอง โดยลองปลูกในที่สูง แล้วก็ประสบความสำเร็จ และอีกในหลาย ๆ กรณี เช่น ทดลองการให้อาหารตัวไหม โดยไม่ทำตามที่ทางเจ้าหน้าที่แนะนำ มีการเปรียบเทียบเป็นการวิจัยเชิงทดลอง แยกโต๊ะเลี้ยงไหม โดยให้อาหารที่เป็นใบหม่อนฝอย และใบหม่อนใหญ่ วัดความเจริญเติบโตของตัวไหม ด้วยสถานการณ์การให้อาหารที่ไม่เหมือนกัน กลุ่มเรียกสิ่งนี้ค้นพบว่า เทคนิคของพวกเขา ซึ่งได้มาจากการเรียนรู้ด้วยตนเองจริง ๆ และแสดงให้เห็นชัดเจนถึงความคิดริเริ่มและสร้างสรรค์ของชาวบ้านอย่างแท้จริง เมื่อมีปัญหาใดเกิดขึ้น ก็จะร่วมคิดร่วมแก้ มีการวางแผนล่วงหน้าจนสำเร็จ ด้วยความสามัคคี และมีผู้นำที่มีความสามารถสูง ในการประสานคนกับคน และคนกับงาน ได้อย่างดีเยี่ยม

กลุ่มผู้เลี้ยงสุกร อ.สันติสุข

ประเพณีและความเชื่อ ในกลุ่มจะมีพิธีกรรมซึ่งจะทำก่อนการเลี้ยงสุกรทุกครั้ง จะทำพิธีบอกกล่าว แม่ธรณี เจ้าที่ ก่อนที่จะเริ่มเลี้ยง เป็นพิธีกรรมทางความเชื่อมาจากบรรพบุรุษเพื่อให้แม่ธรณี เจ้าที่ ช่วยดูแลคุ้มครองหมูให้โตไวๆ

ในการเลี้ยงหมู สมาชิกมีความอดทนและให้ความร่วมมือซึ่งกันและกัน ทำให้สมาชิกมีความสัมพันธ์อันดีและคอยเอาใจใส่ดูแลและให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกันตลอดเวลา

การเรียนรู้ สมาชิกได้เรียนรู้เรื่องการเลี้ยงสุกรมาจากประสบการณ์การเลี้ยงของคนรุ่นปู่ย่า ตายาย ซึ่งเป็นการเลี้ยงแบบชาวบ้านโดยใช้เศษอาหารที่เหลือ รำข้าว หยวกกล้วย ใช้สมุนไพรในท้องถิ่นในการรักษาโรคที่เกิดจากสุกร

หลังจากที่จัดตั้งเป็นกลุ่มผู้เลี้ยงสุกรแล้ว ได้มีเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเลี้ยง นอกจากนี้ผู้นำกลุ่มยังได้รับการอบรมและดูงานด้านการเลี้ยงสุกร เทคนิควิธีการใหม่ๆ ในการเลี้ยงจากบริษัทอาหารหมูสี และชมรมผู้เลี้ยงสุกร จ. น่าน ทำให้ได้ความรู้เกี่ยวกับการผสมอาหารสุกร การฉีดวัคซีนหรือให้ยาป้องกันโรคระบาดที่เกิดขึ้นกับสุกร และได้นำมาถ่ายทอดให้สมาชิกทราบ มีการแลกเปลี่ยนความรู้ในการเลี้ยงสุกรซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิก และในกลุ่ม ผู้เลี้ยงสุกรอื่นๆ ร่วมกันแก้ไขปัญหาต่างๆ เช่น หมูคลอดลูกแล้วตาย (แท้งลูก) ผู้นำก็จะจัดประชุมแนะนำให้ความรู้กับสมาชิกคนอื่นเพื่อหาทางป้องกัน หรือลูกหมูที่เกิดในฤดูหนาว แล้วตาย กลุ่มได้แก้ไขปัญหาโดยใช้ไฟกก

ทุนชุมชน การก่อตั้งกลุ่มผู้เลี้ยงสุกร โดยได้รับสนับสนุนเงินกู้จาก อบต. และจากเงินออมของสมาชิก นอกจากนี้สมาชิกจะรวมหุ้นกัน 6 เดือน 1 ครั้ง หุ้นๆ ละ 100 บาท เพื่อเป็นเงินกองทุนในการบริหารงานกลุ่ม หลังจากที่ยายหมูแล้วจะแบ่งรายได้ให้กับสมาชิก 50% ส่วนที่เหลือจะเป็นทุนในการจัดซื้อพันธุ์สุกร อาหาร และอื่นๆ

ในการเลี้ยงหมู สมาชิกจะลงแรงร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สมาชิกมีการแบ่งฝ่าย การทำงานอย่างชัดเจน เช่น ฝ่ายให้อาหาร ฝ่ายทำความสะอาด ฝ่ายการตลาด เป็นต้น

การจัดการธุรกิจชุมชน กลุ่มเลี้ยงหมูมีลักษณะการจัดการธุรกิจชุมชนที่ยังต้องพึ่งพิงทรัพยากรจากภายนอกหมู่บ้านเกือบทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นการซื้อลูกสุกร เครื่องบดผสมอาหาร อาหารสุกร อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในการทำความสะอาดฟาร์ม เป็นต้น ทำให้ตัวแปรจากภายนอกมีบทบาทสำคัญค่อนข้างสูงในการกำหนดราคา และความต้องการของตลาด จะเห็นได้จากการขายสุกรผู้เลี้ยงจะติดต่อกับพ่อค้าหรือเชียงใหม่โดยตรงซึ่งพ่อค้าจะเป็นฝ่ายกำหนดราคาที่จะซื้อสุกรล่วงหน้า แต่การรวมกลุ่มกันทำให้ป้องกันการเอาเปรียบของพ่อค้าคนกลางได้ เพราะบางโอกาสสามารถต่อรองราคาให้สูงกว่าราคาที่พ่อค้าคนกลางกำหนดไว้ได้

รักษาสิงแวดล้อม ทางกลุ่มได้ให้ความร่วมมือในด้านการรักษาความสะอาดให้กับชุมชน โดยจะไม่ชะล้างมูลสุกรทิ้งในแม่น้ำเพราะจะทำให้น้ำเสีย เพราะฉะนั้นมูลสุกรที่ได้จากการเลี้ยงสมาชิกจะกวาดและนำไปตากให้แห้งเพื่อใช้ทำเป็นปุ๋ย

สร้างสวัสดิการ นำเงินที่ได้จากการรวมหุ้น ไปซื้ออาหาร เนื่องจากการรวมหุ้นและนำเงินไปซื้ออาหารครั้งละมากๆ ทำให้ได้ราคาถูก ให้ความช่วยเหลือสมาชิกในด้านอื่นๆ เช่น เผยแพร่ข้อมูล และแนะนำเทคนิคการเลี้ยงวิธีใหม่ๆ ให้สมาชิกทราบ นอกจากนี้ได้พาสมาชิกไปดูงานเกี่ยวกับการเลี้ยงสุกรในที่ต่างๆ ที่ประสบความสำเร็จ เพื่อนำมาพัฒนาการเลี้ยงในกลุ่ม

กลุ่มเลี้ยงวัว หมู่ 8 บ้านพุทธิมาราม ต.กองควาย อ.เมือง จ.น่าน

ประเพณีและความเชื่อ เมื่อประมาณ 50 ปีที่ผ่านมา ภาพโดยรวมของชุมชนบ้านพุทธิมารามมีสภาพเป็นป่าทึบเต็มไปด้วยไม้ตะเคียน ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้สัก และอื่นๆ เป็นจำนวนมาก ไม่ค่อยมีบ้านเรือนตั้งชุมอยู่เหมือนในปัจจุบันนี้ มีบ้านอยู่ประมาณ 10 กว่าหลังคาเรือนเท่านั้น โดยที่ดินทำกินส่วนใหญ่ได้มาจากการเข้าถางป่าของบรรพบุรุษ ใครจะมีพื้นที่มากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับความสามารถในการถางป่า แต่เดิมจะไม่มีโฉนดหรือเอกสารสิทธิ์ในการถือครองที่ดิน บางครั้งจึงมีการยกที่ดินให้กันง่ายๆ และเข้าไปถางถางพื้นที่ใหม่ ซึ่งโดยเฉลี่ยแล้วชาวบ้านจะมีที่ทำกินอยู่ประมาณ 10 - 15 ไร่/1 ครอบครัว ชาวบ้านส่วนใหญ่ยากจน มีหนี้สินมากจึงทำให้คนที่อยู่ในวัยแรงงานออกไปรับจ้างในตัวจังหวัดน่านและจังหวัดข้างเคียง การอยู่ร่วมกันในชุมชน มีลักษณะเป็นเครือญาติ มีความสนิทสนมให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา

ในปัจจุบันชุมชนบ้านพุทธิมาราม เป็นชุมชนที่ค่อนข้างเจริญ มีถนนลาดยางเข้าสู่หมู่บ้าน มีไฟฟ้า ระบบน้ำประปาหมู่บ้านใช้ มีไร่นาสวนผสมกระจายอยู่ทั่วหมู่บ้าน และมีการเลี้ยงสัตว์ต่างๆ เช่น ไก่ หมู และโคในบางหลังคาเรือน ซึ่งทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องทุ่มเทเวลาให้กับอาชีพที่ชาวบ้านแต่ละคนทำ จนทำให้ชาวบ้านไม่มีเวลามากพอที่จะกลับมาดื่มเหล้าได้เหมือนเดิม

ต่อมารัฐบาลได้ส่งเสริมให้มีการรวมตัวเพื่อจัดตั้งเป็นกลุ่มเพื่อการเลี้ยงวัวขึ้น โดยเรียกชื่อโครงการนี้ว่าโครงการ ค.ป.ร. และมอบหมายให้กรมปศุสัตว์นำนโยบายเกี่ยวกับเรื่องนี้มาให้ประชาชนในหมู่บ้านได้รับทราบ เพื่อจัดตั้งกลุ่มเลี้ยงวัวขึ้น โดยได้กำหนดกฎเกณฑ์ไว้ว่า กลุ่มเลี้ยงวัวจะต้องมีสมาชิกเพียง 20 คนเท่านั้น หลังจากนั้นก็ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อเข้ามาบริหารกลุ่มเลี้ยงวัวนี้ โดยที่ประชุมมีมติเสนอชื่อ คุณสนั่น พิชัย ให้เป็นประธานกลุ่ม ในเดือนตุลาคม 2539

หลังจากที่ประธานเข้ามาบริหารงานกลุ่ม ได้รื้อฟื้นประเพณีที่เคยปฏิบัติมาตั้งแต่โบราณ เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มกับชาวบ้านในหมู่บ้านเดียวกัน และต่างหมู่บ้าน ซึ่งเรียกประเพณีนี้ว่า ประเพณีสู่ขวัญวัว สู่ขวัญควาย โดยได้จัดขึ้นทุกปีหลังจากที่ชาวบ้านเกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว

การเรียนรู้ ผู้นำและสมาชิกในกลุ่มได้เรียนรู้ และสร้างสมประสบการณ์การเลี้ยงวัวมาตั้งแต่เด็ก ๆ มาจากบรรพบุรุษที่ได้เลี้ยงวัวไว้ได้ดูแลกันแทบทุกบ้าน โดยจะเลี้ยงแบบตามธรรมชาติคือตอนเช้าจะปล่อยวัวให้ไปอยู่รวมกันเป็นฝูงในทุ่งหญ้าให้วัวหากินโดยอิสระตอนเย็นจึงจะนำวัวกลับบ้าน สิ่งที่ได้เรียนรู้มาจากบรรพบุรุษ ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน เช่น การดูแลว่าวัวกินหญ้าอิ่มหรือไม่ โดยการสังเกตลักษณะพฤติกรรมของวัว ซึ่งวัวที่กินหญ้าอิ่มแล้วจะไม่เดินไปไหน จะนอนหรือยืนเคี้ยวเอื้อง และลักษณะวัวที่กินไม่อิ่มจะมีพุงป่องกระเพาะได้ขยายโครงจะเต็ม หากวัวที่ยังกินหญ้าไม่อิ่มมันจะไม่ยอมนอน มันหากินไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะอิ่ม ซึ่งวัว 1 ตัวจะกินหญ้าประมาณ 30-40 กิโลกรัม การสังเกตวัวในช่วงการติดสัด แม่พันธุ์ที่มีอาการพร้อมจะร่วมเพศโดยการสังเกตได้จากจะมีน้ำเมือกไหลออกมาจากอวัยวะเพศของวัวตัวเมีย และอวัยวะเพศจะมีลักษณะบวม หากต้องการผสมพันธุ์เมื่อวัวมีอาการดังกล่าวก็สามารถผสมพันธุ์ได้เลย ซึ่งช่วงการติดสัดของวัวจะมีเวลา 18 ชั่วโมง นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้ถึงวิธีการตรวจว่าวัวที่ไม่สับลายหรือติดโรคระบาดจะแสดงพฤติกรรมเช่นไร เช่น อาการท้องอืด ท้องร่วง โรคปาก-เท้าเปื่อย หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า "โรคขวันข้อ" โรคกีบเน่าซึ่งมักเกิดขึ้นในหน้าฝน วัวจะมีการแสดงอาการอย่างไร สำหรับการรักษา ก็จะใช้ยาพื้นบ้าน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพวกสมุนไพร รากไม้ หรือเปลือกไม้ ซึ่งส่วนผสมของตัวยาก็ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษและสืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น

หลังจากที่ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานราชการ ปศุสัตว์อำเภอได้เข้ามาอบรมความรู้พื้นฐานในการเลี้ยงวัว จากนั้นคุณสนั่นได้ไปฝึกอบรมที่ศูนย์เพาะพันธุ์สัตว์ จ. ตาก และการไปศึกษาดูงานที่ฟาร์มเลี้ยงโคของอดีต ส.ส. สมชาย โลหะชาติ ทำให้ได้เรียนรู้ลักษณะการเลี้ยงวัวอย่างเป็นระบบมากขึ้น และได้นำสิ่งที่เรียนรู้มาถ่ายทอดให้สมาชิกในกลุ่มทราบเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ เช่น วิธีการคัดเลือกวัวพันธุ์รามัน สังเกตจากลักษณะวัวจะมีปากดำ หางดำ ตาดำ กีบดำ และมีหน่อสูง และมาตรฐานแม่พันธุ์รามันที่อายุประมาณ 5 ปี มีสัดส่วนโดยวัดรอบอกอย่างน้อย 1.75 ม. มีส่วนสูง 1.50 ม

ได้เรียนรู้เกี่ยวกับการผสมพันธุ์วัว ซึ่งหากนำวัวที่พ่อพันธุ์-แม่พันธุ์สายพันธุ์เดียวกันมาผสมกัน ทำให้ลูกวัวที่ได้จะมีลักษณะด้อย โตไม่ได้ขนาด นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้ถึงการผสมเทียมให้กับวัวในกรณีที่ผสมพันธุ์ตามธรรมชาติไม่ติดลูก

รู้จักฉีดวัคซีนให้กับวัวด้วยตนเองทุก 6 เดือน หรือปีละ 2 ครั้ง เพื่อป้องกันโรคระบาดที่อาจเกิดขึ้นกับวัวโดยเฉพาะโรคพยาธิ โรคปาก-เท้าเปื่อย ซึ่งที่ชาวบ้านเรียกว่า "โรคขวันซอ" และ โรคคอตีบ

นอกจากนี้ ในการเลี้ยงวัว ซึ่งวัวตัวหนึ่งๆ จะถ่ายมูลออกมาประมาณวันละ 19 กิโลกรัม ป็นหนึ่งก็ประมาณเกือบ 7 ตัน ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนไม่น้อย ในสภาวะที่ปุ๋ยมีราคาแพงขึ้นชาวนาชาวไร่จึงหันมาใช้มูลจากวัวเป็นปุ๋ยสำหรับการเพาะปลูกมากขึ้น บางรายก็มีการนำมูลมาหมักเป็นแก๊ส เพื่อใช้เป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้ม

จากที่ประธานได้นำสิ่งที่เรียนรู้มาถ่ายทอดให้กับสมาชิกในกลุ่ม และได้นำทักษะการเลี้ยงวัวมาพัฒนาผสมผสานกับการเลี้ยงแบบเก่าๆ จนประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ประธานยังได้รับเชิญจาก ธกส. และร่วมมือกลุ่มอีกเมืองน่าน ในการสร้างเครือข่ายเพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการเลี้ยงวัว

การจัดการชุมชน

การก่อตั้งกลุ่มเลี้ยงวัว ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานรัฐ โดยกำหนดให้มีสมาชิกเพียง 20 คนเท่านั้น จึงจะได้รับสนับสนุนเงินกู้จากทางรัฐบาล (ธกส.) เป็นจำนวน 1,500,000 บาท โดยสมาชิกแต่ละคนจะได้รับเงินกู้ในวงเงินจำนวน 75,000 บาทเป็นเวลา 10 ปี เพื่อนำมาซื้อแม่พันธุ์วัว พันธุ์รามันจำนวน 5 ตัวที่มีอายุ 5 ปีราคาเฉลี่ยตัวละ 13,000 บาท ซึ่งในช่วง 3 ปีแรกจะให้ผู้กู้จ่ายเฉพาะดอกเบี้ยเป็นเงิน 3,000 บาท/ปี ตั้งแต่ปีที่ 4 จนถึง ปีที่ 10 ผู้กู้จะต้องจ่ายทุนคืน 10,000 บาท พร้อมดอกเบี้ย

การบริหารงานของกลุ่มหลังจากที่กลุ่มได้รับเงินงานธกส.แล้ว จะหักเป็นเงินประกันวัวตัวละ 600 บาท เพื่อนำไปเป็นกองทุนในการบริหารงานของกลุ่ม ซึ่งเป็นเงินจำนวน 60,000 บาท และคณะกรรมการได้นำเงินจำนวนนี้ไปฝากไว้กับธกส. โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มสามารถกู้ยืมไปใช้ในการเลี้ยงวัว เช่น ซื้อพันธุ์วัวให้วัวกิน หรือซื้อแม่พันธุ์วัวเพิ่ม โดยเฉพาะในกรณีที่วัวของสมาชิก ตาย อันเนื่องมาจากอุบัติเหตุ หรือเจ็บป่วย หรือหากสมาชิกได้นำเนื้อวัวนี้ไปขายแล้วได้เงินมาไม่พอที่จะซื้อแม่พันธุ์ตัวใหม่ ทางคณะกรรมการก็จะเอาเงินส่วนนี้มาสมทบกับเงินของสมาชิกที่ได้จากการขายเนื้อวัวเพื่อซื้อแม่พันธุ์ตัวใหม่ เป็นต้น โดยเก็บดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 3 บาท/เดือน และจะต้องส่งดอกเบี้ยทุกๆ วันที่ 10 ของแต่ละเดือน ในการกู้เงินไม่จำเป็นต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน แต่จะให้สมาชิกในกลุ่มเป็นคนค้ำประกัน 1 คน

ซึ่งจากการบริหารงานส่วนนี้เป็นเวลา 4 ปี ทางคณะกรรมการสามารถนำเงินประกันวัวตัวละ 600 บาทเป็นเงินจำนวน 60,000 บาทคืนให้สมาชิกทั้งหมดเป็นที่เรียบร้อยแล้วในปลายปี 2540 และ

ปัจจุบันยังมีเงินเหลือในธกส. เป็นจำนวน 6 หมื่นกว่าบาท ซึ่งจะมีการแบ่งผลประโยชน์ที่ได้รับให้แก่สมาชิกปีละ 1 ครั้ง

ทุนชุมชน

เนื่องจากสภาพความเป็นอยู่ของเกษตรกรมีฐานะยากจน และการเลี้ยงวัวพันธุ์โบราณ ต้องให้ใช้เงินทุนสูง จึงต้องขอการสนับสนุนเงินกู้จากทางรัฐบาล เมื่อได้รับเงินกู้ก็จะนำมาซื้อแม่พันธุ์วัว โดยจะหักเป็นเงินประกันวัวตัวละ 600 บาท เพื่อนำไปเป็นกองทุนในการบริหารงานของกลุ่ม นอกจากนี้สมาชิกทุกคนจะลงแรงงานช่วยเหลือกันในการบริหารจัดการภายในกลุ่ม มีการแลกเปลี่ยนความรู้ และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน เมื่อเกิดปัญหาก็จะช่วยกันแก้ไขโดยไม่คิดเงิน เช่น ถ้าวัวของสมาชิกป่วย หรือมีอาการผิดปกติจนสมาชิกในกลุ่มไม่สามารถแก้ไขได้ สมาชิกจะไปเชิญเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ อำเภอมาดูแลให้โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย หรือมีการนำสมาชิกในกลุ่มไปดูงานในที่ต่างๆ ทางกองทุนก็จะออกค่าใช้จ่ายให้บางส่วน นอกเหนือจากนั้นสมาชิกในกลุ่มจะช่วยกัน ลงเงินแชร์ในด้านค่าใช้จ่าย

ธุรกิจชุมชน

การเลี้ยงวัวของกลุ่มเป็นระบบธุรกิจชุมชนที่สมาชิกในกลุ่มมีโอกาสในการกำหนดทิศทางร่วมกัน แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์การบริหารจัดการที่ดีพอ ทำให้การเลี้ยงวัวของกลุ่มมีลักษณะต่างคนต่างเลี้ยง เมื่อวัวโตได้ขนาด การซื้อ-ขายวัวพ่อค้าจะติดต่อกับผู้เลี้ยงโดยตรง หรือบางครั้งผู้เลี้ยงอาจจะติดต่อกับพ่อค้าโดยตรงสำหรับราคาของวัวขนาด 6 เดือน ซึ่งเป็นระยะที่วัวปิดนมแล้ว ในปัจจุบันนี้จะขายเฉลี่ยในราคาตัวละ 6000 บาท ถ้าวัวมีรูปร่างที่สูงใหญ่และอ้วนก็อาจขายได้ราคาถึงตัวละ 9,000 บาท แต่ถ้าเป็นวัวอายุ 1 ปี ราคาขายเฉลี่ยตัวละ 10,000 บาทขึ้นไปแต่ไม่เกิน 13,000 บาท หรือการขายวัวเพื่อนำไปทำเป็นปุ๋ย ก็จะติดต่อกับชาวบ้านผู้ซื้อโดยตรง โดยไม่ต้องผ่านกลุ่ม นอกจากนี้ยังไม่พบว่ามี การแบ่งงานหรือมอบหมายหน้าที่ให้แก่สมาชิกอย่างชัดเจนเพื่อดำเนินการในรูปธุรกิจชุมชน การรวมตัวของกลุ่มเป็นการรวมตัวเพื่อบริหารเงินกองทุนเลี้ยงวัว ที่ได้นำเงินกองทุนออกหารรายได้ โดยการนำมาให้สมาชิกกู้เท่านั้น

รักษาสิ่งแวดล้อม

สมาชิกทุกคนในกลุ่ม ช่วยกันอนุรักษ์พื้นที่ป่า โดยจะไม่มีการถากถางป่าให้เป็นที่ราบสำหรับปลูกหญ้าเพื่อเลี้ยงวัว ได้จัดให้มีประเพณีบวชป่าเพื่อเป็นการอนุรักษ์ป่า และมีการปลูกต้นไม้ทดแทนต้นไม้ที่ได้ตายไปอยู่ตลอดเวลา

จัดสวัสดิการชุมชน

หลังจากที่ได้ดำเนินงานมาระยะหนึ่งแล้ว ทำให้กลุ่มมีรายได้ (ดอกเบี้ย) จากการนำเงินไปให้สมาชิกและคนในหมู่บ้านกู้ เมื่อได้ผลกำไรก็จะหักไว้เป็นเงินกองทุนของกลุ่ม เพื่อให้ในการบริหาร

กลุ่ม และเป็นสวัสดิการให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิกในด้านต่างๆ เช่น มีเงินช่วยเหลือในการฌาปนกิจของญาติหรือสมาชิกในกลุ่ม รวมทั้งการซ่อมแซมกำแพงวัด เป็นต้น

ความสำเร็จของกลุ่มปศุสัตว์

กลุ่มปศุสัตว์ทั้งสองกลุ่มมีการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ในกลุ่ม คือ มีการนำภูมิปัญญาดั้งเดิมจากคนรุ่น ปู่ย่าตายายมาใช้ และมีการเรียนรู้วิทยาการใหม่ๆ และแลกเปลี่ยนความรู้ การแก้ไขปัญหาต่างๆ นอกจากนี้มีการระดมทุนทรัพยากรภายในชุมชน และทุนจากภายนอก มีการจัดสวัสดิการของกลุ่มให้ความช่วยเหลือแก่สมาชิก มีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และมีประเพณีที่เกี่ยวข้องกับอาชีพคือ -การสืบทอดวิถีชีวิตวิถีความ การบอกกล่าวแม่ธรณีช่วยให้หมูโตไวๆ เป็นต้น

กลุ่มแม่บ้านแปรรูปเนื้อสัตว์ หมู่บ้านท่าคำ ต.ริม อ.ท่าวังผา จ.น่าน

ประเพณีและความเชื่อ

ในการทำงานของกลุ่มแม่บ้าน ซึ่งจะต้องใช้เนื้อสัตว์เป็นวัตถุดิบในการแปรรูปเป็นแหนม ดังนั้นทางกลุ่มจะยึดถือประเพณีดั้งเดิมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาคือ จะไม่ฆ่าสัตว์ในวันพระ หรือวันถือศีล ฉะนั้นกลุ่มแม่บ้านจึงไม่มีการนำเนื้อสัตว์แปรรูปในวันพระหรือวันถือศีล ซึ่งส่งผลให้เป็นแบบอย่างแก่คนรุ่นต่อไปให้มีจิตใจที่เมตตากรุณาต่อสัตว์

นอกจากนี้การทำงานของกลุ่มจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความรักกันและมีความสัมพันธ์อันดีกันทั้งภายในและนอกกลุ่ม

การเรียนรู้

ทางหน่วยงานภาครัฐที่รับผิดชอบได้ส่งวิทยากรมาฝึกอบรมให้ความรู้แก่สมาชิกด้านต่างๆ ตั้งแต่เริ่มจนจบกระบวนการการผลิต เช่น การคัดเลือกเนื้อสัตว์ สุนัข ไพรต่างๆ ที่ต้องใช้ในกระบวนการผลิต การดูแลเครื่องมือ การดูแลด้านความสะอาด และสาธิตกรรมวิธีการผลิตให้สมาชิกจนสามารถแปรรูปเนื้อสัตว์ได้หลายอย่าง

จากการได้เรียนรู้จากวิทยากรและได้ทดลองปฏิบัติจริง ทำให้กลุ่มสมาชิกกลุ่มแม่บ้านมีความมั่นใจและเริ่มการแปรรูปเนื้อสัตว์เป็นแหนม หมูยอ กุนเชียง ซึ่งตอนแรกผลผลิตที่ได้ไม่ค่อยดี เช่น แหนมเสียเร็ว หรือรสชาติไม่ดี ทำให้ต้องร่วมมือกันแก้ไขปัญหาและปรับปรุงผลิตภัณฑ์อยู่เสมอ มีการสังเกตลองผิดลองถูกไปเรื่อยๆ จากการแนะนำของผู้ที่มีประสบการณ์และนำมาพัฒนาประยุกต์ในกลุ่ม นอกจากนั้นทางกลุ่มยังได้นำสมาชิกไปดูงานการแปรรูปเนื้อสัตว์ที่ประสบความสำเร็จของจ.เชียงใหม่ และจ.อุดรธานี และนำมาปรับปรุงผลผลิตของกลุ่มจนสามารถผลิตนำออกจำหน่ายได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าทางกลุ่มไม่ได้ย่อท้อต่ออุปสรรค พยายามปรับปรุงให้ดีขึ้นเรื่อยๆ และพยายามสรรหาวิธีการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์แบบใหม่ๆ อยู่เสมอ

การจัดการชุมชน

การจัดตั้งกลุ่มแปรรูปเนื้อสัตว์ ได้จัดตั้งเป็นกลุ่มแม่บ้านในปี 2539 โดยมีสมาชิก 8 คน เริ่มแรกยังไม่มีหน่วยงานไหนให้การช่วยเหลือ ดังนั้นสมาชิกจึงต้องออกเงินกันเอง ทำให้มีเงินทุนน้อยไม่พอที่จะซื้อวัสดุทุนแรงมาใช้ในการผลิต ทำให้ผลิตสินค้าได้น้อย หลังจากรัฐบาลมีนโยบายช่วยเหลือแก่กลุ่มเกษตรกรโดยผ่านโครงการมียาขาว ทางกลุ่มจึงได้รับการสนับสนุนเงินกู้จากสำนักงานเกษตรอำเภอเป็นเงินจำนวน 200,000 บาท เพื่อใช้เป็นทุนในการซื้อวัสดุในการผลิต เช่น มีด เขียง เครื่องปั่น เครื่องหั่น และเครื่องอบ นอกจากนี้ทางกลุ่มยังได้เก็บค่าสมาชิกเป็นเงิน 500 บาท/คน เพื่อนำเข้ากองทุนในการบริหารงานภายในกลุ่ม

ในการบริหารงาน แต่ละคนจะแบ่งหน้าที่กันทำเป็นฝ่ายผลิต ฝ่ายการตลาด ฝ่ายติดต่อประสานงาน โดยให้ประธานกลุ่มทำหน้าที่บริหารงานภายในกลุ่ม และดูแลด้านการตลาด รองประธานทำหน้าที่เป็น เภรัญญิก นอกจากนี้สมาชิกยังมีส่วนร่วมในการผลิตทุกคน เมื่อขายผลผลิตแล้วทางกลุ่มจะแบ่งปันผลกำไรให้กับสมาชิกเดือนละ 1,000 บาท

ทุนชุมชน

ในช่วงเริ่มดำเนินงาน กลุ่มยังไม่ได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุน ดังนั้นทุนส่วนใหญ่จึงได้มาจากสมาชิกของกลุ่ม ทำให้กลุ่มไม่มีงบประมาณพอที่จะซื้อวัสดุทุนแรง แต่ด้วยความร่วมมือ และช่วยเหลือกันเป็นอย่างดีของสมาชิกในกลุ่ม โดยสมาชิกทุกคนจะลงแรงช่วยกันผลิต และจัดหาวัสดุต่างๆ ที่ตนเองมีและคิดว่าสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการแปรรูปได้ก็จะนำมากันเอง เช่น มีด เขียง ใบตอง ใบมะกรูด ตะไคร้ เป็นต้น

ธุรกิจชุมชน

กลุ่มแม่บ้านแปรรูปเนื้อสัตว์จัดเป็นธุรกิจชุมชน เนื่องจากได้นำวัสดุหรือทรัพยากรที่มีในหมู่บ้านมาใช้ประโยชน์ในการแปรรูป เช่น เนื้อหมู หนังหมู หอม กระเทียม พริกขี้หนู เป็นต้น เป็นการจัดการด้านการตลาดเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ให้สูงขึ้น นอกจากนี้ยังทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มขึ้น ทำให้มีการกระจายรายได้เกิดขึ้นภายในชุมชน

การจัดการด้านการตลาด ของกลุ่มนี้เป็นรูปแบบธุรกิจ มีการวางจำหน่ายสินค้าแปรรูปในหมู่บ้าน ชุมชนใกล้เคียง และในตัวจังหวัด โดยสมาชิกทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ เริ่มแรกโดยการให้ร้านค้าชิมก่อน จากนั้นได้นำไปฝากขายตามร้านในตลาด โดยແหนมและหมูยอจะขายส่งให้ร้านค้า ห่อละ 8 บาท ราคาขายปลีก 10 บาท ส่วนกุนเชียงขายกิโลกรัมละ 100 บาท นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานราชการในการนำไปออกร้านเมื่อมีการจัดนิทรรศการต่างๆ ของภาครัฐและเอกชน เพื่อเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น แต่ก็ยังมีปัญหาด้านการตลาดเพราะสินค้ายังไม่ค่อย รับประทาน ทำให้บางห้างไม่ยอมรับสินค้าของกลุ่ม

ฉะนั้นทางกลุ่มจึงควรมีการปรับปรุงสินค้าให้ได้มาตรฐานกว่านี้ และต้องดำเนินการขอฉลาก อ.ย. เพื่อให้เป็นที่ยอมรับจะทำให้สามารถขยายการตลาดได้เพิ่มขึ้น

สวัสดิการชุมชน

การดำเนินงานของกลุ่มนี้ มีความเป็นอยู่อย่างพี่น้อง ให้ความช่วยเหลือกับสมาชิกอย่างใกล้ชิด มีเงินกองทุนไว้สำหรับช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่ม เช่น เมื่อมีญาติของสมาชิกในกลุ่มถึงแก่กรรม ทางกลุ่มมีเงินช่วยในการฃาปนกิจ หรือทางกลุ่มจะสบทบทุนช่วยเหลือในกิจกรรมด้านต่างๆ ในชุมชน นอกจากนี้ยังสนับสนุนส่งเสริมด้านการเรียนรู้การแปรรูปเนื้อสัตว์แก่สมาชิก โดยการนำสมาชิกไปดูงาน และไปบรรยายให้ความรู้กับบุคคลอื่น ๆ ที่ต้องการทราบ

ความสำเร็จของกลุ่มแปรรูปสุสัตว์

กลุ่มเกิดขึ้นเพราะแรงจูงใจของประชาชนและสมาชิกเพื่อหารายได้เสริมให้ครอบครัว และใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีการระดมทุนภายในชุมชน การเรียนรู้ด้านทักษะ การทำงานมีขั้นตอนชัดเจน มีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้จากองค์กรอื่นๆ การจัดการภายในกลุ่มชัดเจนและเน้นความเป็นพี่น้อง มีผู้นำที่ยืนยันแข็ง มุ่งมั่น เอื้ออาทร และทุ่มเทให้กับกลุ่ม จุดที่ควรเพิ่มศักยภาพคือ การตลาดและการพัฒนาผลิตภัณฑ์

บทสรุป

จังหวัดน่านมีกลุ่มประชาชนที่มีความเข้มแข็งหลายกลุ่ม กลุ่มที่มีเครือข่ายกว้างขวางครอบคลุมกิจกรรมหลายอย่างได้แก่ กลุ่มอัครเมืองน่าน ในด้านองค์กรประชาชนด้านการเกษตรพบว่ามีการจัดตั้งเยาวชนเครือข่าย มีการจัดตั้งสหกรณ์ต่างๆ และมีกลุ่มแม่บ้านในทุกอำเภอ และกิ่งอำเภอ

ลักษณะสำคัญของกลุ่มเกษตรกรที่ศึกษาในครั้งนี้ประกอบด้วยคุณลักษณะและทักษะของผู้นำและการเรียนรู้ของกลุ่ม พบว่าผู้นำมีบทบาทสำคัญในการเกิดกลุ่มและการพัฒนาของกลุ่ม คุณลักษณะส่วนตัวของผู้นำมี 2 ด้านคือ ลักษณะพื้นฐานด้านนิสัยส่วนตัว พบว่าที่เด่นที่สุดคือ ต้องเป็นคนขยันซื่อสัตย์ อดทน มุานะ ทำงานเก่ง ใจสู้ สุจริต รอบคอบ ใจคอหนักแน่น ใจเย็น ใจกว้าง ใจนักเลง หัวใจรับผิดชอบ กล้าเผชิญหน้า กล้าคิดกล้าทำ มองการณ์ไกล มีความคิดสร้างสรรค์ ด้านที่สองคือ ลักษณะที่มีความสัมพันธ์กับผู้อื่น พบว่าเน้น การมีมนุษยสัมพันธ์ และ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และสังคหวัตถุ 4

ทักษะผู้นำที่ประสบความสำเร็จ พบทักษะเด่นที่สุดด้าน ความสามารถในการถ่ายทอด ได้แก่ การให้อธิบายให้ผู้อื่นเข้าใจและเข้าไปปฏิบัติได้ นอกจากนี้คือ ทักษะการพูดจูงใจ เข้าใจ แจ่มแจ้ง ผูกมิตร ทักษะการคิดแก้ปัญหา คิดไกล คิดใฝ่สูง คิดสร้างความรู้ คิดสร้างสรรค์ ทักษะการเขียนและการอ่านระดับสูง รู้กระบวนการแก้ปัญหาเชิงวิทยาศาสตร์ทักษะการเป็นผู้นำ ทักษะการเกษตรระดับสูง

ลักษณะของกลุ่มที่ประสบความสำเร็จ ด้านการเกษตร คือ ด้านการรวมตัว เกิดจากแรงจูงใจของกลุ่มที่จะรวมตัวกัน เพื่อประโยชน์ และการแก้ปัญหาในท้องถิ่น เมื่อรวมตัวกันแล้วมีการจัดการ